

დმიტრი შველიძე

ასოცირებული პროფესორი, თსუ

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის ისტორიისათვის (1918 წლის 26 მაისი)*

საბჭოთა ისტორიოგრაფიას მიაჩნდა, რომ 1918 წელს გამოცხადებული საქართველოს დამოუკიდებლობა იყო საერთაშორისო ცვლილებების შედეგი. იგი არ ყოფილა საქართველოს შიდაპოლიტიკური ძალების აქტიურობის ნაყოფი. კერძოდ, ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა, რომლებიც ყველაზე გავლენიან პოლიტიკურ ძალას წარმოადგენდნენ, დამოუკიდებლობა იძულებით გამოაცხადეს. მეტიც შეიძლება ითქვას, რომ იმხანად არც ერთი წამყვანი ქართული პოლიტიკური პარტია არ მოითხოვდა საქართველოს დამოუკიდებლობას და ეს მოხდა მხოლოდ საგარეო ფაქტორის გამო.

ამგვარი თვალსაზრისი ღრმად შემცდარია. დამოუკიდებლობის მოპოვება იყო ორმხრივი პროცესი. ერთი მხრივ, ეს იყო დიდი იმპერიის დაშობა, მიმდინარე მსოფლიო ომის შემდეგ გამოწვეული კრიზისული მოვლენები და გეოპოლიტიკური ფაქტორი. ხოლო, მეორე მხრივ, ეროვნული დამოუკიდებლობა აღდგა საქართველოში მიმდინარე ხანგრძლივი ბრძოლის შედეგად, რომლის მიზანი იყო ეროვნული სახელმწიფოებრიობის აღდგენა. მაშინდელმა ეროვნულ-პოლიტიკურმა ძალებმა, რომელნიც ხანგრძლივი დროის მანძილზე ელოდნენ შესაფერისი საერთაშორისო ვითარების დადგომას, მყისვე გამოიყენეს შექმნილი ვითარება და სრულიად მომზადებულნი შეხვდნენ დამოუკიდებლობის გამოცხადების დროსა და ვითარებას.

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლა იყო განვითარებადი პროცესი, რომელიც მიმდინარეობდა ხანგრძლივი

* სტატია შესრულებულია შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფუნდამენტური კვლევების 2022 წლის გრანტით გათვალისწინებული პროექტის „საქართველოს პირველი რესპუბლიკა“ (შიფრი FR – 21 – 13590) ფარგლებში.

დროის მანძილზე. ეს პროცესი გადამწყვეტ ფაზაში შევიდა რუსეთის მონარქიის დამხობის შემდეგ და მოიცავდა ეროვნული მოძრაობის რამდენიმე ეტაპს, პერიოდს. ქართული პოლიტიკური ელიტა თანდათანობით ახორციელებდა დამოუკიდებლობისაკენ მიმავალ სტადიებს.

რუსეთის მონარქიის დამხობის შემდეგ ინტერპარტიული საბჭო გახდა საქართველოს ეროვნული მოძრაობის ხელმძღვანელი ორგანო. **ეროვნული ინტერპარტიული საბჭოს, როგორც ეროვნული მოძრაობის ხელმძღვანელი ორგანოს, შექმნა და ფუნქციონირება იყო ქართული ეროვნული სახელმწიფოებრიობის მოპოვებისათვის ბრძოლის პირველი ეტაპი, რომელიც მიმდინარეობდა 1917 წლის აპრილიდან პირველ ეროვნულ ყრილობამდე.**

1917 წლის 7 ნოემბრის (25 ოქტომბრის) რუსეთის რევოლუციურ სახელმწიფო გადატრიალებას ამიერკავკასიაში ორგანიზებულად გამოეხმაურნენ. 11 ნოემბერს თბილისში შეიკრიბნენ თითქმის ყველა რევოლუციური და საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისა და პარტიების წარმომადგენლები, რომელთა რაოდენობა ასს აჭარბებდა. თავყრილობამ შექმნა ე. წ. საზოგადოებრივი უშიშროების კომიტეტი, რომელსაც უნდა აერჩია მხარის აღმასრულებელი მთავრობა. თავყრილობას ესწრებოდნენ შემდეგი ორგანიზაციები და მოიცავდნენ ამიერკავკასიის მთელ რევოლუციურ, დემოკრატიულ, საზოგადოებრივ, სამხედრო სტრუქტურებს და ჰქონდათ ფართო ლეგიტიმაცია, კერძოდ, მას ესწრებოდნენ: მუშათა და გლეხთა საბჭოების დეპუტატების სამხარეო ცენტრის; კავკასიის არმიის სამხარეო საბჭოს; მუშათა და გლეხთა დეპუტატების საბჭოს თბილისის აღმასრულებელი კომიტეტის; ქალაქის სათათბიროს; ამიერკავკასიის საზოგადოებრივი უშიშროების კომიტეტის; ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტის; პოლიტიკური პარტიების, მუსლიმანური ორგანიზაციების; ფოსტა-ტელეგრაფის მოსამსახურეთა, თბილისის სასურსათო დაწესებულებების, პროფკავშირული ორგანიზაციების წარმომადგენლები და კავკასიის რუსული არმიის სარდლობის უმაღლესი ჩინები. გარდა ამისა, 11 ნოემბრის შეკრებას ესწრებოდნენ მოკავშირე ბრიტანელებისა და ფრანგების სამხედრო წარმომადგენლები არმიის შტაბიდან; აშშ-ის კონსული სტივენსი და სხვ.

ნოე ჟორდანიამ წარმოთქმულ სიტყვაში განმარტა ამიერკავკასიის მთავრობის შექმნის აუცილებლობა: ასი წელი ამიერკავკასიამ რუსეთთან ხელჩაკიდებულმა იარა, – განაცხადა მან. „ახლა კი უბედურება დაგვატყდა თავს... რუსეთთან კავშირი გამწყდარია და ამიერკავკასია მარტოა დარჩენილი.

ახლა ან ფეხზე უნდა დავდგეთ და თავი გადავირჩინოთ, ან ანარქია მოგვიღებს ბოლოს“.¹ მაშინდელი პოლიტიკური ელიტა ფრთხილი და გონივრული რესურსების მქონე პოლიტიკოსებისაგან შედგებოდა და, შესაბამისად, ყოველთვის ითვალისწინებდა ამა თუ იმ მოქმედების დროს – მოსალოდნელ შედეგებს. ჟორდანიას ამგვარი განცხადებებიც პოლიტიკური გონიერებისა და სიფრთხილის მანიშნებელი იყო.

უფრო ნათლად რომ განვმარტოთ, ჟორდანიამ და ამიერკავკასიის პოლიტიკურმა ელიტამ უარყვეს ბოლშევიკების მიერ განხორციელებული დემოკრატიული რუსეთის ხელისუფლების უზურპაცია და საბჭოთა რუსეთს გაემიჯნენ, მაგრამ დემოკრატიული რუსეთის ფაქტორი არ უარუყვიათ. 1917 წლის 15 ნოემბერს თბილისში გამოცხადდა საბჭოთა რუსეთისაგან ფაქტობრივად დამოუკიდებელი ამიერკავკასიის ახალი ხელისუფლება, რომელმაც თავს ამიერკავკასიის კომისარიატი უწოდა. ამიერკავკასიის მთავრობის შექმნა ამაღროულად იყო ახალი სახელმწიფოებრივი ერთეულის წარმოქმნა. ამიერკავკასიის კომისარიატმა საბჭოთა რუსეთისაგან გამიჯვნა განახორციელა, ეს თავისთავად იყო რეალური რუსეთისაგან გამიჯვნა და ფაქტობრივი დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრივი ერთეულის შექმნა.

რაც შეეხება სამ ქვეყანას – საქართველოს, აზერბაიჯანს და სომხეთს, ისინი საერთო პოლიტიკურ ერთეულს კი წარმოადგენდნენ, მაგრამ საშინაო საქმეებში ისინი ფუნქციონირებდნენ ეროვნული საბჭოების ხელმძღვანელობით და ფაქტობრივ ავტონომიურ ერთეულებს წარმოადგენდნენ. ყოველივე ზემოთქმულის აღნიშვნის შედეგად უნდა დავასკვნათ რომ 1917 წლის ნოემბრიდან, ამიერკავკასიის კომისარიატისა და ეროვნული საბჭოს შექმნით, საქართველოში დაიწყო ეროვნული სახელმწიფოებრიობის შექმნისათვის მოძრაობის მეორე ეტაპი ფაქტობრივი პოლიტიკური ავტონომიის ფორმით. ეს იყო დე ფაქტო დამოუკიდებლობისათვის საფუძვლის მომზადების მეორე ეტაპის დაწყება. მეტიც, მაშინ ასეც უწოდებდნენ პრესაში ახალ მთავრობას – „ამიერკავკასიის დამოუკიდებელი მთავრობა“, თუმცა ეს იყო სამხარეო ხელისუფლება, რომელსაც დროებითი ხელისუფლების ფუნქცია უნდა შეესრულებინა სრულიად რუსეთის დამფუძნებელ კრების მოწვევამდე. მაშინ ძლიერი იყო იმედი და განწყობა, რომ დამფუძნებელი კრება გააუქმებდა ბოლშევიკური უმცირესობის მთავრობას და აღადგენდა დემოკრატიულ ხელისუფლებას.

¹ ფ. ქაზეშაძე. ბრძოლა ამიერკავკასიისათვის. 1917-1921. ლაშა ბაქრაძის წინასიტყვაობა ქართული გამოცემისათვის. მთავრებული ქეთი ქანთარია. თბ. 2016, გვ. 80.

ამიერკავკასიის ახალ მთავრობაში, ანუ კომისარიატში, შედიოდნენ სამინისტროების კომისრები.

ამიერკავკასიის კომისარიატი

ევგენი გეგეჭკორი – კომისარიატის თავმჯდომარე, საგარეო ურთიერთობათა და შრომის კომისარი (სოციალ-დემოკრატი).

აკაკი ჩხენკელი – შინაგან საქმეთა კომისარი (სოციალ-დემოკრატი).

დიმიტრი დონსკოი – სამხედრო და საზღვაო სამინისტროების კომისარი (ესერი).

ზაჩატურ კარჩიკიანი – ფინანსთა კომისარი (დაშნაკცუტიუნი).

შალვა ალექსი-მესხიშვილი – სახალხო განათლებისა და იუსტიციის კომისარი (სოციალისტ-ფედერალისტი).

მამედ-იუსუფ ჯაფაროვი – ვაჭრობისა და მრეწველობის კომისარი (მუსავატელი).

ხუდადათ-ბეკ მელიქ-ასლანოვი – გზათა სამინისტროს კომისარი (მუსავატელი).

ა. ვ. ნერუჩევი – მიწათმოქმედების კომისარი (ესერი).

ა. ტერ-ლაზარიანი – სურსათის საქმეთა კომისარი (დაშნაკი).

ამაზასპ ოგანჯანიანი – მზრუნველობის კომისარი (დაშნაკი).

ხალილ-ბეკ ხასმაძელოვი – სახელმწიფო კონტროლის კომისარი (მუსავატელი).

ამიერკავკასიის მთავრობის ფორმირება საქართველოს დამოუკიდებლობისაკენ გადადგმული მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იყო. მან საბჭოთა რუსეთისაგან დე ფაქტო დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. მან უარყო საბჭოთა რუსეთი, მაგრამ ვისი, რომელი სახელმწიფოს ადგილობრივ ხელისუფლებას წარმოადგენდა ის, ამას მხოლოდ ფორმალურად აღიარებდა – ეს იყო ყოფილი დემოკრატიული რუსეთის დროებითი მთავრობა, რომელიც აღარ არსებობდა. არსებობდა მხოლოდ მოსალოდნელი საფრთხე ოსმალეთის ფრონტზე მოქმედი მრავალრიცხოვანი რუსული არმიის მხრიდან, რომელსაც ერთი დაკვრით შეეძლო ნებისმიერი სეპარატიზმის აღკვეთა კავკასიაში. რა თქმა უნდა, ამ საფრთხეს ითვალისწინებდა ახალი სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნი – ამიერკავკასიის კომისარიატი. ამის შემდეგ საქართველოსა და ამიერკავკასიაში განვითარებული პროცესები მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებული იყო ოსმალეთ-რუსეთის ფრონტზე მიმდინარე მოვლენებზე. ამიერკავკასიის კომისარიატი და სამივე კავკასიური ქვეყნის პოლიტიკური ელიტები ყურადღებით აკ-

ვირდებოდნენ ფრონტზე მიმდინარე პროცესებს და ცდილობდნენ, შესაბამისად ემოქმედათ. დამოუკიდებლობისათვის მიმდინარე პროცესის მეორე ეტაპის შემადგენელი ნაწილი, ამიერკავკასიის კომისარიატის ორგანიზებასთან ერთად, იყო საქართველოს ეროვნული საბჭოს შექმნა, რაც განხორციელდა პირველ ეროვნულ ყრილობაზე.

საქართველოს პირველი ეროვნული ყრილობა 1917 წლის 19 ნოემბერს, 12 საათზე გაიხსნა თბილისის ოპერის თეატრში. მაშინდელი კორესპონდენციის მიხედვით, ყრილობაზე ბილეთებით უშვებდნენ საზოგადოებას და ბევრი, ვინც უბილეთოდ დარჩა, ფეხზე იდგაო. საპატიო ლოჟაში იხსნენ ამიერკავკასიის კომისარიატის წევრები, კავკასიის „მხედრობის“ მთავარსარდალი მიხაილ პრჟევალსკი, უცხო სახელმწიფოთა წარმომადგენლები. პარტერში იყვნენ პოლიტიკურ პარტიათა აქტივისტები: „მენშევიკები“, „ბოლშევიკები“, „ალიონელები“, ესერები, სოციალისტ-ფედერალისტები, ეროვნულ-დემოკრატები, სულ 67 დელეგატი; მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭოების 15 დელეგატი; ქალაქების თვითმმართველობათა – 33; საგუბერნიო, სამაზრო, სასოფლო აღმასრულებელი კომიტეტების – 89; ქართული ჯარის – 20; კოოპერატივების – 9; მასწავლებელთა კავშირის – 9; პრესის – 9; კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებების – 35; ვაჭარ-მრეწველებისა და ბანკების – 26; თავადზნაურობის – 20; სხვადასხვა ქვეყანაში არსებული ქართული საზოგადოებების – 6; საქართველოს საკათალიკოსო საბჭოს – 1; სხვადასხვა დაწესებულების – 8; ქართველ მუსლიმთა და ქართველ კათოლიკეთა – 8; საქართველოს ებრაელების – 3; აფხაზების – 2 წარმომადგენელი.

მარტო ეს ოფიციალური ცნობაც მეტყველებს, რომ ეროვნულ ყრილობაზე ქვეყნის თითქმის ყველა სოციალური თუ პოლიტიკურ-კულტურული ფენის წარმომადგენლები ესწრებოდნენ და მონაწილეობდნენ. ამის გამო მასზე მიღებულ გადაწყვეტილებებს საერთო-ეროვნული გაზიარების ტოლფასი მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა. ყრილობა 13.15 წთ-ზე ინტერპარტიული საბჭოს სახელით გახსნა აკაკი ჩხენკელმა. ყრილობამ აირჩია პრეზიდიუმი და მის თავმჯდომარედ – ნოე ჟორდანიას. მოადგილეებად – გ. ლასხიშვილი, გრ. ვეშაპელი, ვლ. გობეჩია, ა. ჩხენკელი. სამანდატო კომისიამ კანონიერად ცნო 329 მანდატი და 19 დელეგატს სათათბირო ხმა მიანიჭა.

ყრილობაზე წამოჭრილი საკითხების აქტუალობა, მნიშვნელობა და შედეგები შეიძლება ჩამოვყალიბოთ მისი მონაწილეების მიერ წარმოთქმული სიტყვებისა და მიზანდასახულობების მიხედვით. პირველხარისხოვანი აღსა-

ნიშნი მოვლენა აკაკი ჩხენკელმა ჩამოაყალიბა. მან ხაზი გაუსვა, რომ 19 ნოემბრის ყრილობა იყო მთელი ქართველი ერის „ნამდვილი გულის თქმისა და ზრახვის“ გამომხატველი, რაც პირველად მოხდა რუსეთთან საქართველოს „შეერთების“ შემდეგ. ყრილობის ცენტრალური მოვლენა გახლდათ ნოე ჟორდანიას მოხსენება: „თანამედროვე მომენტი და ქართველი ერის პოლიტიკური მდგომარეობა“. ამის შემდეგ ყრილობამ შექმნა სპეციალური ეროვნულ-პოლიტიკური სექცია, რომელმაც შეიმუშავა ყრილობის ცენტრალური დოკუმენტი – რეზოლუცია. სექციაში შედიოდნენ ხუთი წამყვანი პოლიტიკური პარტიის წარმომადგენლები – 31 კაცი. სექციის თავმჯდომარედ აირჩიეს ესერი ვლადიმერ გობეჩია, მდივნად – სოციალისტ-ფედერალისტი აკაკი ფალავა. ათპუნქტიანი რეზოლუციის შინაარსი კარგადაა ცნობილი და მას არ გავიმეორებთ. ყრილობის მიერ მიღებულმა რეზოლუციამ ეროვნული სახელმწიფოს ადღენა-შექმნის ეტაპები შეიმუშავა, მაგ., ისეთი ეროვნული დაწესებულებების შექმნა, როგორც იყო – სეიმი, სხვა დემოკრატიული და ეროვნული სტრუქტურები, რომლებიც საფუძველს მოუმზადებდნენ „შესაფერ წესწყობილებას“. რეზოლუციამ თითქოს ყველაფერი წინასწარ განჭვრიტა. მან ისიც გაითვალისწინა, რომ რუსეთში დროებითი მთავრობის ადღენა არ უნდა ყოფილიყო რეალურად განსახორციელებელი პროექტი და გრძელი სამოქალაქო ომი იწინასწარმეტყველა, მისგან გამომდინარე შედეგებით, რაც რეზოლუციის მეცხრე მუხლში გამოიხატა. ყრილობის მონაწილე თვით სოციალ-დემოკრატებიც კი რეზოლუციაში დაფიქსირებულ რუსეთის ორიენტაციას დროებით ტაქტიკად განიხილავდნენ. სოციალ-დემოკრატი გრიგოლ ურატაძე აცხადებდა: „ტაქტიკა გვაგალებს ორიენტაცია რუსეთისა ვადიართ დღეს... ეს სრულებითაც არ შეგვიშლის ხელს ხვალ შეცვლილი პირობების გამო სხვა დავადგინოთ“. ვალიკო ჯუღელი უფრო შორს წავიდა: „პირველი მუხლი ჩვენ არ გვაგალებს საბუდამოთ რუსეთის ორიენტაციას შვერჩეთ“.²

შესაბამისად, სწორედ ამ მოსალოდნელი გამოწვევების საპასუხოდ შეიქმნა უმნიშვნელოვანესი სტრუქტურა – ეროვნული საბჭო, რაც ეროვნული ყრილობის მთავარი შედეგი იყო. ფაქტობრივად, ეროვნულ საბჭოს უნდა შეესრულებინა თვითმმართველობითი (ჯერჯერობით – ავტონომიური) ქვეყნის თავისებური პარლამენტის ფუნქციები და, ამავდროულად, ყოფილიყო ეროვნული სახელმწიფოებრიობისათვის ბრძოლის ხელმძღვანელი ორგანო. ყრილობამ ჩამოაყალიბა სამუშაო სექციები: ეროვნულ-პოლიტიკური სექცია –

² ფ. ქაზეშაძე. ბრძოლა ამიერკავკასიისათვის. 1917-1921, გვ. 31.

თავმჯდომარე ესერი ივანე გობეჩია; საერობო რეფორმის სექცია; ჯარის ნაციონალიზაციის; სკოლისა და უნივერსიტეტის; ადმინისტრაციის; იუსტიციის; საფინანსო; სასურსათო; თავადაზნაურთა ქონებისა და ჯანმრთელობის სექციები.

ეროვნულ საბჭოში შევიდა 66 წევრი და 61 კანდიდატი, რომლებიც წამყვანი პოლიტიკური პარტიების წარმომადგენლები იყვნენ: 25 – სოციალ-დემოკრატი; 10 – სოციალისტ-ფედერალისტი; 9 – ეროვნულ-დემოკრატი; 6 – სოციალისტ-რევოლუციონერი; 1 – „ალიონის“ ჯგუფიდან; 8 – უპარტიო წევრი. გარდა ამისა, საბჭოში შედიოდნენ ეროვნული უმცირესობების წარმომადგენლები: სამაჰმადიანო საქართველოს 3 წევრი; სოხუმის ოლქის – 2; ზაქათალის ოლქის – 1; ქართველი ოსებისთვის – 1. ეროვნული საბჭოს წევრებად კოოპტაციის წესით შეიყვანეს სოციალ-დემოკრატები ნ. ჩხეიძე და ი. წერეთელი.

ცოტა მოგვიანებით, ეროვნული საბჭოს პირველ სხდომაზე, 26 ნოემბერს, არჩეული იქნა ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტი, რომელშიც 15 წევრი შევიდა ნოე ჟორდანიას თავმჯდომარეობით. ის აირჩიეს, აგრეთვე, აღმასკომის პრეზიდიუმის თავმჯდომარეად. მისი მოადგილეები (ამხანაგები) იყვნენ: ა. ჩხენკელი, გრ. რცხილაძე, გრ. ვეშაპელი, ხოლო მდივანი – პ. საყვარელიძე. ზაზინადარი – კ. მესხი. ამავე სხდომაზე დამტკიცდა კომისიები, რომლებსაც საპარლამენტო კომისიების ფუნქციები უნდა შეესრულებინათ: 1. ქონების საქმეთა – თავმჯდომარე გიორგი გვაჩავა; 2. სამხედრო კომისია – ნოე რამიშვილი; 3. საფინანსო – კონსტანტინე მესხი; 4. სამოსამართლო და საადმინისტრაციო – გრიგოლ რცხილაძე; 5. სასკოლო და ხელოვნების – ალექსანდრე ლომთათიძე; 6. სახალხო მეურნეობისა და სასურსათო კომისია – გიორგი ლასხიშვილი; 7. საერობო და გამიჯვნისა – აკაკი ჩხენკელი; 8. ჯანსაღობისა – პავლე საყვარელიძე; 9. სამაჰმადიანო საქართველოს საქმეთა – ა. ჩხენკელი; 10. საგარეო საქმეთა – ა. ჩხენკელი; 11. სატექნიკო საქმეთა – მ. საყვარელიძე; 12. ხელოვნების – ვ. გობეჩია; 13. მზრუნველობის კომისია – მ. მაჩაბელი.³

ეროვნულ ყრილობაზე მოხდა კიდევ ერთი ღირსშესანიშნავი ფაქტი, რომელმაც კვლავ დაადასტურა ქართველი ხალხისა და საზოგადოების კონ-

³ დ. ბერიძე. საქართველოს ეროვნული საბჭოს შექმნისა და მოღვაწეობის ისტორია (1917 წლის ნოემბერი – 1919 წლის იანვარი). დისერტაცია. სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ახალციხე. 2017, გვ. 290.

სოლიდირების მაღალი ხარისხი. 21 ნოემბრის სხდომაზე კონსტანტინე აფხაზმა თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურობის ქონება, რომელიც ოქროს კურსით 60 მილიონ მანეთს უდრიდა, ქართველი ერის საკუთრებად გამოაცხადა და ეროვნულ საბჭოს გადასცა. იგივე აქტი განახორციელა ქუთაისის გუბერნიის თავადაზნაურობის სახელით დავით ნიჟარაძემ.

ეროვნული საბჭოს შექმნა იყო უმნიშვნელოვანესი მოვლენა საქართველოს პოლიტიკურ რეალობაში. შეიქმნა არა მარტო ეროვნული მოძრაობის ხელმძღვანელი ორგანო, რომელიც სათავეში ჩაუდგა ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენისათვის ბრძოლას, ამავედროულად, ეროვნული საბჭო, ფაქტობრივად, თავიდანვე ასრულებდა ქვეყნის მთავრობისა და საკანონმდებლო სტრუქტურის ფუნქციას. ამიტომ **ეროვნული საბჭოს შექმნა და ამიერკავკასიის კომისარიატის გამოცხადება ერთდროულად იყო დამოუკიდებლობისაკენ მიმდინარე პროცესის მეორე ეტაპის უმთავრესი მოვლენები.**

1917 წლის დასაწყისისათვის ოსმალეთ-რუსეთის ფრონტზე რუსეთის არმია დიდ უპირატესობას ფლობდა. მის კონტროლს ექვემდებარებოდა ოსმალეთის სომხეთის ტერიტორიის უდიდესი ნაწილი. ოსმალეთის არმია სულს დაფავდა, ხოლო რუსეთის 200 000-ზე მეტი ჯარისკაცისაგან შემდგარი არმია საბრძოლოდ იყო განწყობილი. ოსმალეთის იმპერია გადაარჩინა რუსეთის თებერვლის დემოკრატიული რევოლუციისა და განსაკუთრებით – ოქტომბერში მომხდარი ბოლშევიკური სახელმწიფო გადატრიალების შემდეგ მიმდინარე დეზინტეგრაციულმა პროცესებმა. მაგრამ 1917 წლის ნოემბრის შუა რიცხვებისათვის, როდესაც ამიერკავკასიის კომისარიატი იქმნებოდა, სამხრეთ კავკასიის საზღვრებთან ჯერ ისევ იდგა რუსეთის არმია. მისი მთავარსარდალი, ინფანტერიის გენერალი მიხაილ პრჟევალსკი, ამიერკავკასიის კომისარიატის შექმნას უშუალოდ ესწრებოდა კიდევ. ამგვარ პირობებში ჟორდანიას და კომისარიატის სხვა ლიდერებს არ შეეძლოთ, რომ რუსული არმიის ფაქტორი არ გაეთვალისწინებინათ. საამისოდ ისინი მეტად გონიერი პოლიტიკოსები იყვნენ. იგივე უნდა ითქვას ეროვნულ პარტიებზეც.

პრჟევალსკის ცუდ დროს მოუწია კავკასიის ფრონტის მეთაურობა. არმიაში უკვე დეზერტირობა შეუქცევად და ყოველდღიურ მოვლენას წარმოადგენდა, ის იშლებოდა. საფრთხე იმდენად რეალური იყო, რომ რუსეთის მთავარსარდალობამ გადაწყვიტა, არმიის დანაკლისი სომხური ბრიგადების შექმნით შეეცხო და 35 000 სომეხი ჯარისკაცი გადმოსროლა დასავლეთის ფრონტიდან კავკასიაში. მაგრამ სწორედ ამ დროს მოხდა ოქტომბრის (7 ნო-

ემბრის) ბოლშევიკური გადატრიალება. დროებითი მთავრობა დაემხო, ხოლო ახალმა საბჭოთა რუსეთის მთავრობამ უკვე ხელისუფლების აღების მეორე დღესვე გამოსცა დეკრეტი ზავის შესახებ. 10 ნოემბერს საბჭოთა მთავრობამ არმიის დემობილიზაცია გამოაცხადა.

კავკასიის ფრონტზე განვითარებული მოვლენების ქრონიკა (1917. ნოემბერ-დეკემბერი)

– 11 ნოემბერს – ოსმალეთის მე-3 არმიის სარდალმა მეჰმედ ვეჰიბ-ფაშამ კავკასიის ფრონტის რუსული არმიის მთავარსარდალ მ. პრუვევალსკის დროებითი საზავო მოლაპარაკებები შესთავაზა. პრუვევალსკიმ შეთავაზება ამიერკავკასიის კომისარიატს გადაუგზავნა და გამოდის, რომ მის მითითებას დაელოდა.

– 21 ნოემბერს კომისარიატმა მიიღო და დათანხმდა ოსმალეთის წინადადებას.

– 5 (18) დეკემბერს ერზინჯანში ხელი მოეწერა დროებით ზავს ამიერკავკასიის კომისარიატის წარმომადგენლებსა და ოსმალეთის სარდლობას შორის. მისი პირობების მიხედვით, ცეცხლი დაუყოვნებლად უნდა შეწყვეტილიყო და მოწინააღმდეგე არმიების გადაჯგუფებები არ უნდა მომხდარიყო.

ოსმალეთ-რუსეთის ფრონტზე რადიკალურად შეცვლილი მდგომარეობა ამიერკავკასიის რუსეთისაგან ღებინტეგრაციული პროცესების თავისთავადი კატალიზატორი აღმოჩნდა. ჯერ კიდევ 1917 წლის 29 ნოემბერს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის შეიარაღებულმა ფორმირებამ – წითელმა გვარდიამ – (შემდგომში სახალხო გვარდიამ – დ. შ), თბილისის სამხედრო არსენალი ჩაიგდო ხელში. ამ აქციის შედეგად, სოციალ-დემოკრატიულმა ისედაც წამყვანმა მმართველმა პარტიამ დიდი სამხედრო უპირატესობა მოიპოვა მოწინააღმდეგეებზე. პირველ რიგში, ეს მოწინააღმდეგეები იყვნენ საბჭოთა რუსეთის მომხრე ქართველი და ამიერკავკასიელი ბოლშევიკები. თბილისის სამხედრო არსენალის დაკარგვა ბოლშევიკურ მოსკოვში მტკივნეულად მიიღეს. აღშფოთება ვერ დამალა ვლადიმერ ულიანოვ-ლენინმაც, რადგან საბჭოთა რუსეთისათვის ეს აქტი საქართველოს დაკარგვის ტოლფასი მოვლენა გახლდათ.

სახალხო გვარდიის შტაბის უფროსისა და მეთაურის, ვალიკო ჯუღელი, გადმოცემის მიხედვით, გვარდიის დაახლოებით ორმა ასეულმა 1917 წლის 29 ნოემბერს სამი მხრიდან ალყა შემოარტყა არსენალის შენობას. თავდასხმა იმდენად მოულოდნელი იყო, რომ არსენალის დამცველებმა და თბილისში მყოფმა ბოლშევიკების შეიარაღებულმა რაზმებმა წინააღმდეგობა

ვერ გაბედეს. გვარდიელებმა ტყვედ აიყვანეს ბოლშევიკი მეთაურები კუზნეცოვი და კოტე ცინცაძე. არსენალის დაკარგვამ დამორგუნველად იმოქმედა თბილისის რუსულ 20 000-იან გარნიზონზე, რომელმაც რამდენიმე დღეში დატოვა დედაქალაქი. „არსენალის აღებამ ტფილისი ბოლშევიკური ბანდებისაგან და დემობილიზებული ჯარისკაცებისაგან დაიცვა... არსენალზე იერიშმა საბოლოოდ გადაარჩინა ტფილისი განადგურებას“.⁴

ერზინჯანის დროებითი დაზავების შემდეგ რუსეთის ჯარში ღებურტი-რობამ უკვე საყოველთაო ხასიათი მიიღო. ფაქტობრივად, ფრონტი დაიშალა და ჯარისკაცები და ოფიცრობა დიდი ჯგუფების სახით ეშელონებად მიდიოდნენ რუსეთისაკენ. საბჭოთა რუსეთის ხელისუფლების წინაშე გაჩნდა პერსპექტივა, რომ ბოლშევიზირებული არმიის ნაწილები გამოეყენებინა ამიერკავკასიის გულის – თბილისის „კონტრრევოლუციური“ კომისარიატის მთავრობის დასამხობად და ამ გზით ამიერკავკასია-საქართველოს „გასასაბჭოებლად“. ასე უწოდებდნენ მაშინ და შემდგომშიც რევოლუციის ექსპორტის გზით სხვა სახელმწიფოს დაპყრობას. კავკასიის საგანგებო კომისრად საბჭოთა მთავრობამ დანიშნა სომეხი ბოლშევიკი სტეფანე შაუმიანი. მას გადაეცა 500 000 მანეთი ოქროს კურსით და დაევალა კომისარიატის დამხობა და ამიერკავკასიის გასაბჭოება, რაც მას თბილისით უნდა დაეწყო. ბოლშევიკების განკარგულებაში აღმოჩნდა ფრონტიდან მოხსნილი 16 000-მდე ჯარისკაცი, რომლებიც ეშელონებით მოადგნენ ამიერკავკასიის დედაქალაქს.

კომისარიატს სერიოზული საფრთხე დაემუქრა. მთავრობამ თბილისის დაცვა გენერალ გიორგი მაზნიაშვილს დაავალა, რომელმაც მახათას მთაზე და სოღანლულის ქედზე ზარბაზნები განალაგა, რაც გადამწყვეტ უპირატესობას აძლევდა თბილისის დამცველ ჯარის ნაწილებს. თავდამსხმელები იძულებულნი გახდნენ, დამორჩილებოდნენ ქართველი გენერლის მოთხოვნას და გზა ყარაიასა და ელიზავეტპოლის მიმართულებით გაეგრძელებინათ, ისე რომ თბილისს გასცლოდნენ. 9-12 იანვარს სოფ. შამქორთან ხუთი ეშელონის განიარაღებას, მაშინდელი მონაცემების მიხედვით, რამდენიმე ასეული ჯარისკაცის მსხვერპლი მოჰყვა. თებერვლის პირველ ნახევრამდე კიდევ თავდამსხმელების ორი დიდი ნაკადის გაუვნებელყოფა მოხერხდა ქართული და აზერბაიჯანული შეიარაღებული ნაწილების მიერ.

დემოკრატიული ამიერკავკასია გასაბჭოებას გადაურჩა. მაშინდელი ეროვნული პოლიტიკური ძალები ამიერკავკასიის კომისარიატის შექმნასა და

⁴ ვ. ჯუღელი. მძიმე ჯვარი. სახალხო გვარდიელის ჩანაწერები. თბ. 2022, გვ. 38.

რუსული არმიის ნაწილების შემოტევის მოგერიებაში ხელდასრულდა ეროვნული დამოუკიდებლობისაკენ გადადგმულ სერიოზულ ნაბიჯებს და დიდ ეროვნულ გამარჯვებას. ფაქტობრივად, ამიერკავკასია დროებით მაინც განთავისუფლდა რუსეთის არმიის შემოტევის საშიშროებისაგან. საბჭოთა ხელისუფლების ცდა, დაემხო ამიერკავკასიის კომისარიატი, მარცხით დასრულდა.

ამიერკავკასიის კომისარიატის, როგორც პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი ერთეულის დამოუკიდებლობის ხარისხი სერიოზულად განმტკიცდა, რაც მისი შემადგენელი სამხრეთკავკასიური ქვეყნების დამოუკიდებლობისაკენ გადადგმულ კიდევ ერთ ნაბიჯს ნიშნავდა. ამიტომ შეიძლება ითქვას, რომ 1917 წლის დეკემბერში თბილისის არსენალის დაუფლებისა და 1918 წლის იანვარ-თებერვლის წარმატებული სამხედრო-თავდაცვითი ოპერაციების შედეგი იყო ამიერკავკასიური სახელმწიფოს და, შესაბამისად, საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის მესამე ეტაპის დაწყება, რომელიც საბოლოოდ გაფორმდა ამიერკავკასიის სეიმის დაფუძნებით, რაც ნიშნავდა ამიერკავკასიის დე ფაქტო დამოუკიდებლობას. დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის პროცესში ამ ეტაპის შემადგენელი ნაწილი იყო კიდევ ორი პოლიტიკური მოვლენა – ერთი რუსეთში, ხოლო მეორე კი საქართველო-ამიერკავკასიაში. პირველი იყო რუსეთში საბჭოთა ხელისუფლების მიერ სრულიად რუსეთის დამფუძნებელი კრების გარეკვა 1918 წლის 6 იანვარს. ეს აქტი ნიშნავდა რუსეთის დროებითი მთავრობის აღდგენის შესაძლებლობის გამორიცხვას იმ ეტაპზე, სანამ დაიწყებოდა სრულმასშტაბიანი სამოქალაქო ომი.

მეორე მოვლენა გახლდათ ამიერკავკასიის სეიმის შექმნა. ამიერკავკასიის კომისარიატი აღმასრულებელ ხელისუფლებას წარმოადგენდა. იგი დამხობილი რუსეთის რესპუბლიკის დროებითი მთავრობის ადგილობრივ სამხარეო ხელისუფლებად განიხილავდა თავს. ახლა, როდესაც დროებითი მთავრობის აღდგენის იმედი და შესაძლებლობა ამოიწურა; როდესაც ამიერკავკასიის კომისარიატის დამოუკიდებლობის ხარისხი გაფართოვდა და რუსეთის არმიისა და თბილისის გარნიზონის ნაწილებმა დატოვეს სამხრეთ კავკასიის ტერიტორია, ის სულ უფრო დაემსგავსა დე ფაქტო დამოუკიდებელ სახელმწიფოებრივ ერთეულს.

ქართული პოლიტიკური ძალები, რუსეთის დამფუძნებელი კრების გარეკვის შემდეგ, აქტიურად ალაპარაკდნენ ამიერკავკასიის სეიმის მოწვევის შესახებ. მისი მოწვევის საჭიროებას უკვე სოციალ-დემოკრატი ლიდერები სვამდნენ. სეიმის მოწვევას მხარი დაუჭირა თვით ამიერკავკასიის კომისარი-

ატის თავმჯდომარემ, ევგენი გეგეჭკორმა, ხოლო საბჭოების საოლქო ცენტრმა რეზოლუციაც კი გამოიტანა სეიმის საჭიროების გამო.

უკვე 1918 წლის 21 იანვარს ეროვნულმა საბჭომ სპეციალურად განიხილა ამიერკავკასიის სეიმის მოწვევის საკითხი. ნოე ჟორდანიამ თავის მოხსენებაში დასვა საბჭოების საკითხი, რომლებიც უნდა გადაეწყვიტა სეიმს: შეექმნა „ძლიერი საოლქო მთავრობა“, ზავი დაედო ოსმალეთთან და დაემყარებინა წესრიგი ქვეყანაში. 1918 წლის 22 იანვარს ქართველი სოციალ-დემოკრატების ინიციატივით გაიმართა საგანგებო კრება. მას ესწრებოდნენ ამიერკავკასიის წამყვანი პოლიტიკური პარტიების წარმომადგენლები, რუსეთის დამფუძნებელი კრების 25 დეპუტატი კავკასიიდან და კომისარიატის წევრები. კრებამ მოამზადა სეიმის მოწვევა და განსაზღვრა სეიმის უფლებამოსილება, რის შესახებაც მოხსენება გააკეთა ნ. ჟორდანიამ.

ამიერკავკასიის სეიმის პირველი სხდომა 1918 წლის 10 თებერვალს უნდა შეკრებილიყო. შეიკრიბნენ კიდევ, მაგრამ სხდომა არ გაგრძელებულა. ჩამოსასვლელი იყო აზერბაიჯანული „მუსავატის“ პარტიის 33-კაციანი დელეგაცია, რომელმაც დროულად ჩამოსვლა ვერ შეძლო. სხდომა გადაიდო. სეიმმა მუშაობა დაიწყო 1918 წლის 13 თებერვალს, თბილისის სახელმწიფო თეატრის „ხალხით გაჭედებულ“ დარბაზში, როგორც გაზეთი „საქართველო“ აღნიშნავდა. ე. გეგეჭკორის სიტყვის შემდეგ ამიერკავკასიის კომისარიატის მთავრობა გადადგა, თუმცა, ახალი მთავრობის დაკომპლექტებამდე, მას ევალეობოდა გაგრძელებინა ფუნქციონირება.

შექმნა ამიერკავკასიის გაერთიანების საკანონმდებლო ორგანო. სეიმის თავმჯდომარედ ერთხმად აირჩიეს ნიკოლოზ ჩხეიძე (დაშნაკცუტიუნის წარდგენით). ამიერკავკასიის სეიმში შედიოდნენ რუსეთის დამფუძნებელი კრებისათვის არჩეული დეპუტატები და დამატებით – მხარის წამყვანი პოლიტიკური პარტიების წარმომადგენლები: სოციალ-დემოკრატები – 32 წევრი; მუსავატელები – 30; დაშნაკცუტიუნი – 27; დანარჩენებს მინიმალური წევრები ჰყავდათ: მუსლიმთა სოციალისტური ბლოკი – 7; ესერები – 5; ბოლშევიკები – 4; მუსლიმი სოციალ-დემოკრატები – 4; რუსეთის მუსლიმები – 3; კადეტებისა და სომეხთა სახალხო პარტია – 2; ეროვნულ-დემოკრატები – 1; ფედერალისტები – 1.

ამიერკასიის სეიმის შექმნამ საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის ახალ, მესამე ეტაპს დაუღო სათავე, რომელმაც დე ფაქტო დამოუკიდებელ სახელმწიფოს ჩაუყარა საფუძველი და საკანონმდებლო ორგანოს

შექმნით გააფორმა მომხდარი ფაქტი. დამოუკიდებლობის ხარისხის ფაქტობრივ რეალობას მაშინდელი პოლიტიკური ლიდერებიც უსვამდნენ ხაზს და ადასტურებდნენ. 1918 წლის 15 თებერვლის სეიმის სხდომაზე ნ. ჟორდანიამ წარადგინა სოციალ-დემოკრატების დეკლარაცია ანუ სოციალ-დემოკრატიული გეგმა. დოკუმენტი გულისხმობდა ოსმალეთთან ზავს და ეს უკვე ნიშნავდა, რომ ის ამყარებდა ოსმალეთის იმპერიასთან ურთიერთობას, როგორც მხარე და სახელმწიფო.

1918 წლის 16 თებერვლის სხდომაზე დადგინდა, რომ ამიერკავკასიის სეიმი უფლებამოსილი იყო, ოსმალეთთან დაელო ზავი და ეწარმოებინა მოლაპარაკება. ეს უკვე ნიშნავდა ამიერკავკასიის დე ფაქტო დამოუკიდებლობას. ამიერკავკასიის სეიმის გამოსვლა ოსმალეთთან საზავო მოლაპარაკების მხარედ ნიშნავდა არა მარტო ამიერკავკასიის, არამედ საქართველოს, აზერბაიჯანისა და სომხეთის დე ფაქტო დამოუკიდებელ ქვეყნებად არსებობასაც. ამიერკავკასიის სეიმი გამოდიოდა, როგორც სამი დე ფაქტო დამოუკიდებელი პოლიტიკური ერთეულის გაერთიანება.

მიუხედავად დე ფაქტო არსებობისა, ამიერკავკასიის სეიმი მაინც იკავებდა თავს დამოუკიდებლობის ოფიციალური გამოცხადებისაგან და ამის მიზეზი იმხანად შექმნილი ახალი გეოპოლიტიკური ვითარება იყო. სოციალ-დემოკრატიული გაზეთი „ერთობა“ დრამატულად აღგვიწერს მოვლენების მიმდინარეობას. 1918 წლის 19 თებერვალს, ორშაბათს იყო დანიშნული ამიერკავკასიის სეიმის სხდომა, მაგრამ მოულოდნელად თბილისში მიიღეს კარახანის რადიოტელეგრამა. ლევ კარახანი იმუამად იყო საბჭოთა რუსეთის საზავო დელეგაციის მდივანი ბრესტ-ლიტოვსკში და იუწყებოდა, რომ გერმანიამ და მისმა მოკავშირეებმა საბჭოთა რუსეთთან ხელი მოაწერეს ზავს, რომლის ძალითაც, საბჭოთა რუსეთი ბათუმის, ყარსის და არდაგანის ოლქებს უთმობდა ოსმალეთის იმპერიას.

შექმნილი ვითარების საპასუხო რეაგირებისთვის იმავე დღეს, უფრო სწორად, საღამოს 10 საათზე, შედგა ამიერკავკასიის სეიმის რიგგარეშე სხდომა. გეგეჭკორმა წაიკითხა კარახანის დეპეშა. ამის შემდეგ სეიმმა უარყო ბრესტ-ლიტოვსკის საზავო პირობები და ამიერკავკასიის კომისარიატის სახელით დეპეშები გაგზავნა მსოფლიოს სახელმწიფოების მთავრობების სახელზე: ბრესტ-ლიტოვსკში, ბერლინში, ვენაში, პარიზში, ლონდონში, ნიუ-იორკში და სხვ. დეპეშა იუწყებოდა, რომ „ამიერკავკასიის მთავრობა სეიმის გადაწყვეტილების თანახმად სცნობს, რომ ბრესტ-ლიტოვსკში დადებულ ზავის ხელშეკ-

რულობას, მის შეუტყობინებლათ არავითარი ძალა არა აქვს. ამიერკავკასიის
სეიმმა აირჩია დელეგაცია, რომელმაც უნდა შეიმუშაოს პირობები და შეპ-
კრას ზავი ოსმალეთთან“.⁵

ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობის საკითხი მის გამოცხადებამდე კარგა
ხნით აღრე აქტიურად განიხილებოდა პარტიების, სეიმისა თუ ეროვნული
საბჭოების სხდომებზე და შეხვედრებზე. 1918 წლის 20 თებერვალს (5
მარტს) ამიერკავკასიის სეიმს უნდა განეხილა დამოუკიდებლობის გამოცხა-
დების საკითხი, მაგრამ იმის გამო, რომ გვიან იყო, შემდეგი სხდომისათვის
გადადო საკითხის განხილვა. 22 თებერვალს სეიმმა მთავარ განსახილველ
საკითხად აქცია დამოუკიდებლობის გამოცხადების პრობლემა. დაშნაკებმა მო-
ითხოვეს, რომ საკითხი არ გარჩეულიყო და განსახილველად გადასცემოდა
სპეციალურ კომისიას.

საბოლოოდ ყველა პარტია შეთანხმდა, გარდა კადეტებისა. სეიმმა შეიმ-
უშავა რეზოლუცია, რომელშიც ვკითხულობთ: „სეიმმა იმსჯელა ამიერკავკა-
სიის დამოუკიდებელ რესპუბლიკად გამოცხადების შესახებ, იგი სცნო დადე-
ბითად და ადგენს, გადაეცეს საკითხი იგი საგანგებო კომისიას, რათა სულ
მოკლე ხანში წარმოდგენილ იქნება მისი დასკვნა“. ამის შემდეგ შედგა კომი-
სია. აქვე აღვნიშნავთ, რომ სეიმის 13 მარტის სხდომაზე ევგენი გეგეჭკორმა
ჩამოაყალიბა ახალი, თუმცა ძირითადად ძველი შემადგენლობის მინისტრთა
კაბინეტი. მეტიც შეიძლება ითქვას. 1918 წლის 8 მარტს გაზეთ „ერთობის“
ინფორმაციის მიხედვით, ამიერკავკასიის დელეგაცია ოსმალეთის მხარეს აც-
ნობებდა, რომ ამიერკავკასიის სეიმმა დამოუკიდებლობა 1918 წლის 22 თე-
ბერვალს გამოაცხადა და ჰქონდა სრული უფლება, მოლაპარაკება გაემართა
ოსმალეთთან.⁶

მიუხედავად იმისა, რომ დამოუკიდებლობის გამოცხადება პრინციპულად
გადაწყვეტილი იყო ჯერ კიდევ 1917 წლის 22 თებერვლისათვის და დამო-
უკიდებლობის საკითხი ამ მომენტამდე აღმავალი ხანით ვითარდებოდა,
ბრესტ-ლიტოვსკის ზავმა ვითარება რადიკალურად შეცვალა. ოსმალეთის არ-
მიამ ჯერ კიდევ საზავო მოლაპარაკებების მიმდინარეობის დროს, თებერვალ-
ში, ზედიზედ დაიკავა ქალაქები არდაგანი, ერზრუმი, მთელი დასავლეთ სომ-

⁵ გაზეთი „ერთობა“. №41; 440 დღე საქართველოს დამოუკიდებლობამდე. ყოველდღიური
მატანი. ავტორ-შემდგენლები: გიორგი არქანია, გიგი გიოშვილი, ელენე ჭირაქაძე, ქეთევან
სიხარულიძე და სხვ. რედ. დ. შველიძე. უახლესი ისტორიის ცენტრი. თბ. 2019, გვ. 345.

⁶ გაზ. „საქართველო“. №56; 440 დღე საქართველოს დამოუკიდებლობამდე, გვ. 364.

ხეთის ტერიტორია და სამხრეთ კავკასიას მოადგა. ამ ვითარებაში უნდა გამართულიყო სეიმის დელეგაციის მოლაპარაკებები ოსმალეთთან.

ამიერკავკასია-ოსმალეთის მოლაპარაკებები ტრაპიზონში 1918 წლის 14 მარტს დაიწყო. ამ დროისათვის ოსმალთა არმია წინსვლას განაგრძობდა და ოსმალთა დელეგაცია ახალ-ახალ მოთხოვნებს და ულტიმატუმებს უყენებდა ამიერკავკასიის დელეგაციას, რომელსაც აკაკი ჩხენკელი ხელმძღვანელობდა. ოსმალეთი ითხოვდა, სეიმს ელიარებინა ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულების პირობები და გამოეცხადებინა ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობა. მიუხედავად იმისა, რომ ამიერკავკასიელები უკვე კარგა ხანია მიელტვოდნენ და აპირებდნენ დამოუკიდებლობის ოფიციალურად გამოცხადებას, ახლა უკვე შეუძლებლად მიიჩნიეს, შერიგებოდნენ ოსმალეთის ტერიტორიულ პრეტენზიებს. აქედან გამომდინარე, მათ შეაფერხეს დამოუკიდებლობის გამოცხადების პროცესიც.

1918 წლის 10 აპრილს ამიერკავკასიის კომისარიატის ჯერ კიდევ მოქმედმა თავმჯდომარემ ე. გეგეჭკორმა სეიმის დელეგაცია თბილისში გაიწვია. ეს იმას ნიშნავდა, რომ ტრაპიზონის მოლაპარაკება შეწყდა და ამიერკავკასია ოსმალეთთან ომის მდგომარეობაში აღმოჩნდა. ოსმალებმა წინსვლა განაგრძეს და 14 აპრილს თითქმის უბრძოლველად შევიდნენ ბათუმში. მდგომარეობა უიმედო ჩანდა და იძულებულს ხდიდა სეიმს, მიეღო ბრესტ-ლიტოვსკის პირობები და თანაც ტერიტორიული დანაკარგის აღიარება დაედასტურებინა ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობის გამოცხადებით.

საბოლოოდ, ამიერკავკასიელები იძულებულნი გახდნენ, ბრესტ-ლიტოვსკის ზავის პირობები მიეღოთ და შერიგებოდნენ ტერიტორიულ დანაკარგებს. ამიერკავკასიის მცირერიცხოვანი საჯარისო შენაერთები ვერ გაუწევდნენ წინააღმდეგობას ოსმალეთის მრავალრიცხოვან ჯარებს. 22 თებერვალს შექმნილმა კომისიამ დავით ონიაშვილის მოხსენების სახით სეიმს შესთავაზა დამოუკიდებლობის გამოცხადება. მას მხარი დაუჭირეს სეიმის უმრავლესმა პარტიებმა. სეიმმა მიიღო სოციალ-დემოკრატების მიერ შემუშავებული რეზოლუცია, რომელიც აცხადებდა, რომ „აღიარებულ იქნას ამიერკავკასიის დამოუკიდებელი ფედერატიულ-დემოკრატიული რესპუბლიკა, ეცნობოს ეს სხვა სახელმწიფოებს“.

რა იყო მთავარი ჩვენ მიერ განხილულ მოვლენებში? საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში მიჩნეული იყო, რომ თითქოს ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობა გამოცხადდა ოსმალეთის ზეწოლის შედეგად და იძულებით. ჩვენ მიერ ზემო-

განხილულმა მოვლენების თანმიმდევრულმა გადმოცემამ დაადასტურა, რომ მსგავსი შეხედულება მორიგი საბჭოურ-ისტორიოგრაფიული სიყალბეა. პირიქით იყო.

ამიერკავკასიის სეიმის ჯერ კიდევ 1918 წლის 22 თებერვლის სხდომაზე გადაწყდა ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობის გამოცხადების შესახებ თანხმობა და საამისოდ სპეციალური კომისიაც კი შეიქმნა. კომისიას მცირე ხანში უნდა დაედგინებინა დამოუკიდებლობის გამოცხადება. ამის შემდგომმა მოვლენებმა და ბრესტ-ლიტოვსკის ზავმა შეაფერხეს დამოუკიდებლობის გამოცხადება. ამიერკავკასიელებს არ უნდოდათ ტერიტორიების დაკარგვა დაედგინებინათ და ხელოვნურად წელავდნენ დროს. ე. ი. ბრესტ-ლიტოვსკის ზავმა დაამუხრუჭა ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობის გამოცხადების პროცესი, რომელიც თითქმის თვე-ნახევრის შემდეგ დასრულდა – 22 აპრილს. ამიერკავკასიელები, რომლებსაც კარგა ხნით ადრე სურდათ დამოუკიდებლობის გამოცხადება, იძულებულნი გახდნენ, მიეღოთ ბრესტ-ლიტოვსკის ზავის პირობები და ამ გარემოების გათვალისწინებით გამოეცხადებინათ დამოუკიდებლობა.

იმავე დღეებში, 26 აპრილს, აკაკი ჩხენკელის თავმჯდომარეობით შეიქმნა ამიერკავკასიის დამოუკიდებელი რესპუბლიკის მთავრობა.

ამიერკავკასიის დემოკრატიული ფედერაციული რესპუბლიკის შექმნითა და დამოუკიდებლობის გამოცხადებით დაიწყო საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის მოძრაობის მეოთხე, დამამთავრებელი ეტაპი.

თვალი გავადევნოთ მანამდელ და შემდგომ მოვლენებს, როგორ მიმდინარეობდა საქართველოს ეროვნული საბჭოს ხელმძღვანელობით საქართველოს ფაქტობრივი დამოუკიდებლობის თანდათანობითი მომზადება და განხორციელება, რომელიც 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის გამოცხადებით დასრულდა, როგორც წინა მოვლენების შედეგი და არა – მყისიერი და მოულოდნელი მოვლენა, რომელიც თითქოს მხოლოდ გარე მოვლენებისა და სახელმწიფოების ზეწოლით იყო განპირობებული.

მას შემდეგ, რაც რუსეთის დამფუძნებელი კრება ბოლშევიკებმა გარეკეს, რუსეთის მომავალი ბუნდოვანი გახდა და, როგორც ჩანს, საქართველოს ეროვნულმა საბჭომ ეს დროულად გააცნობიერა. მან დაიწყო ალტერნატიული საგარეო პოლიტიკური ორიენტაციის ძიება. ეს უკვე იყო თავისუფალი არჩევანის ძიება, რაც შეესაბამებოდა ფაქტობრივად თავისუფალი საქართველოს მდგომარეობას. მიუხედავად ამისა, 1918 წლის დასაწყისამდე, ამიერკავკასიის

სეიმის შექმნამდე, მხოლოდ ცალკეული ავტორები და მოღვაწეები სვამდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობის საკითხს. მაგ., მიხეილ ჯავახიშვილი მიიზღვედა, რომ საქართველოს უნდა აერჩია პროდასავლური ორიენტაცია. “გვეყო მოსკოვ-პეტროგრადში გაცხრილული ევროპულ კულტურით კვება, რომელსაც უფრო მეტი მონღოლური შხამი ურევია, ვიდრე დასავლეთის წმინდა სასმელი”.⁷

ხოლო გრიგოლ ვეშაპელი წერდა, რომ ავტონომიის მაგიერ უნდა წამოყენებულიყო დამოუკიდებლობის ლოზუნგი: „ქართველი ერის იდეალი სწორედ სრულიად დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნაა და არა ამიერკავკასიის ერებთან ფედერაცია-კონფედერაციაზე ფიქრი“.⁸ შალვა ამირეჯიბი მოითხოვდა საქართველოს დამფუძნებელი კრების მოწვევას; ალექსანდრე ასათიანი მოითხოვდა ეროვნული მთავრობის შექმნას და ა. შ.

ერთ-ერთი პირველი საჯარო აქცია, რომელმაც საქართველოს დამოუკიდებლობის საკითხი დასვა, იყო 1918 წლის 4 თებერვალს ეროვნულ-დემოკრატიის პარტიული მიტინგი, რომელიც ქართულ კლუბში მოეწყო. მიტინგმა მიიღო რეზოლუცია, რომელიც მოითხოვდა, რომ „დაუყოვნებლივ შესდგეს საქართველოს ეროვნული მთავრობა, რომელიც შექმნის ძლიერ ჯარს, მოაწყობს ეროვნულ ხაზინას და დაიცავს საქართველოს მიწა-წყალს და თავისუფლებას...“. თვით ეროვნულ-დემოკრატებიც ფრთხილობდნენ, კატეგორიულად არ სვამდნენ დამოუკიდებლობის საკითხს და ერიდებოდნენ სოციალ-დემოკრატებთან დაპირისპირებას, რათა არ დარღვეულიყო „ეროვნული ფრონტი“.⁹

ამიერკავკასიის სეიმის შექმნის საკითხი პირველად საქართველოს ეროვნულ საბჭოში განიხილეს, როგორც პრიორიტეტულ სტრუქტურაში. ეს მოხდა 1918 წლის 21 იანვარს გამართულ ეროვნული საბჭოს სხდომაზე. 1918 წლის 10 თებერვალს, ამიერკავკასიის სეიმის დაფუძნების შემდეგ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობის გამოცხადება სრულიად მომზადებული და რეალური განსახორციელებელი იყო, მაგრამ ქართული და ამიერკავკასიური პოლიტიკური ელიტა თავს იკავებდა, მხოლოდ გეოპოლიტიკური საფრთხეებისაგან დაზღვევის გამო. ეს საკითხიც საქართველოს ეროვნული საბჭოს სხდომაზე იქნა განხილული 1918 წლის 19

⁷ გაზეთი „საქართველო“. №8; 440 დღე საქართველოს დამოუკიდებლობამდე. გვ. 308.

⁸ გაზეთი „საქართველო“. №8; 440 დღე საქართველოს დამოუკიდებლობამდე. გვ. 308.

⁹ გაზეთი „საქართველო“. №№26. 29; 440 დღე საქართველოს დამოუკიდებლობამდე. გვ. 329.

თებერვალს, როგორც ავტორიტეტულ პირველად ორგანიზაციაში. ნოე ჟორდანიამ აქ განაცხადა: „გვეშინიან, თათრებისა და ოსმალეთის ბრჭყალებში არ ჩავცვივდეთ. სანამ ისეთ მოკავშირეს არ დავინახავთ, რომელიც მართლაც და გულწრფელად დაიცავდეს ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობას, ჩვენ ისე ამ ნაბიჯს არ გადავდგამთ“.¹⁰ რა თქმა უნდა, გამოდის, რომ დამოუკიდებლობის გამოცხადება ბევრად ადრე იყო მომზადებულიც და განზრახულიც, მაგრამ ელოდებოდნენ ხელსაყრელ საერთაშორისო ვითარებას, უფრო სწორად, როდის შეიქმნებოდა გერმანიის მხარდაჭერის პრაქტიკული შესაძლებლობა.

ცხადია, ამიერკავკასიის ფედერაციული დემოკრატიული რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის გამოცხადებამ, რაც მოხდა 1918 წლის 9 (22) აპრილს, განამტკიცა მისი შემადგენელი ქვეყნების – საქართველოს, აზერბაიჯანისა და სომხეთის – ფაქტობრივი დამოუკიდებლობების რეალურობა. მიუხედავად იმისა, რომ დამოუკიდებლობის შესაბამისი სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტები ჯერჯერობით არ არსებობდა, თუ არ ჩავთვლით ეროვნული საბჭოების არსებობას და მრავალთვიან ფუნქციონირებას. მაგრამ ეს უკვე საკმარისი იყო ამ ქვეყნების ფაქტობრივი დამოუკიდებლობის რეალურობისათვის. უკვე ამიერკავკასიის სემის დაფუძნებიდან საქართველოს ეროვნული საბჭო და მისი სექცია-კომისიები ფაქტობრივი სამთავრობო უფლებამოსილებით ფუნქციონირებდა საქართველოში. რჩებოდა მხოლოდ ფაქტობრივი თავისუფალი მდგომარეობის იურიდიული დადასტურება და ოფიციალური გამოცხადება – სამართლებრივი აქტი. ეს აქტი რომ გვიანდებოდა, ამას უკვე ინტენსიურად ესმებოდა ხაზი, საზოგადოებრივი წრეების, ცალკეული პოლიტიკური და ეროვნული მოღვაწეებისა თუ პოლიტიკური პარტიების მიერ. 1918 წლის აპრილის პირველ რიცხვებში ახალგაზსნილ თბილისის უნივერსიტეტში გაიმართა სტუდენტების მიტინგი, რომელმაც მიიღო რეზოლუცია: „საქართველო გამოიყოს ცალკე ერთეულად, შექმნილ იქნას ეროვნული მთავრობა და მიენიჭოს მას სუვერენობა, რომ შეკრას ოსმალეთთან სეპარატული ზავი“.¹¹

მაგრამ, ამავედროულად, ამიერკავკასიის პოლიტიკური ელიტის უმრავლესობა ჯერ კიდევ ცდილობდა, შეენარჩუნებინა დემოკრატიული ფედერაციული ამიერკავკასიის ერთიანობა. ორივე პროცესი – ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობა და საქართველოს ეროვნული საბჭოს აქტივობა გამოყოფა-დამოუკ-

¹⁰ შ. ვადაჭკორია. ქართული სოციალ-დემოკრატია 1917-1921 წლებში. წიგნში: „საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის საკითხები“. წ. II. თბ. 2006, გვ. 66 (მითითებულია სცსსა).

¹¹ გაზ. „საქართველო“. №81; 440 დღე საქართველოს დამოუკიდებლობაზე, გვ. 390.

იდებლობისაკენ, პარალელურად მიმდინარეობდა.

ჯერ კიდევ 1918 წლის 14 (27 აპრილს) ამიერკავკასიის მთავრობის დადგენილებით აკაკი ჩხენკელი თავმჯდომარეობით შეიქმნა კომისია ამიერკავკასიის ფედერაციული რესპუბლიკის კონსტიტუციის შესამუშავებლად. ეროვნულმა საბჭომ 2 მაისის სხდომაზე დაამტკიცა ამიერკავკასიის საკონსტიტუციო კომისიის ქართველი წევრები: გიორგი გვაზავა, პავლე საყვარელიძე, შალვა ალექსი-მესხიშვილი, რაჟდენ არსენიძე და ვლადიმერ გობეჩია.

1918 წლის 9 მაისის ეროვნული საბჭოს სხდომაზე განსახილველად წარმოდგენილი იქნა საქართველოს კონსტიტუციის შემუშავების საკითხი. ეს უკვე იყო დამოუკიდებლობისაკენ გადადგმული კიდევ ერთი ნაბიჯი, რომელიც ოფიციალურად განახორციელა ეროვნულმა საბჭომ. სხდომის თავმჯდომარემ, გიორგი ლასხიშვილმა, განაცხადა: მას შემდეგ, რაც მთავრობამ შექმნა საკონსტიტუციო კომისია და დაადგინა, რომ უნდა გადაიმიჯნოს ამიერკავკასიის ერების საზღვრები, ჩვენმა ეროვნულმა საბჭომ ამ საკითხების შემუშავებაში „უახლოესი მონაწილეობა უნდა მიიღოს“. „მაგრამ ეს როდი კმარა, – დაამატა და განმარტა გიორგი ლასხიშვილმა, – ჩვენ აქ უნდა გავაჩალოთ პარალელური მუშაობა და ვიქონიოთ ჩვენი პროექტი როგორც საერთოდ ამიერკავკასიის სახელმწიფოს კონსტიტუციისა, აგრეთვე პროექტი საქართველოს კონსტიტუციისა“.¹²

ამიერკავკასიის კონსტიტუციის პროექტის შესახებ განხილვა მიმდინარეობდა ეროვნული საბჭოს 12 მაისის სხდომაზე, რომლის ერთ-ერთი ეპიზოდი შეეხებოდა იმას, თუ რა ფორმით უნდა ყოფილიყვნენ ფედერაციის სუბიექტები გაერთიანებულნი ამიერკავკასიის ერთიან სახელმწიფოში. სხდომაზე რამდენიმე პოზიცია გამოიკვეთა: ფედერაციის მომხრენი; კონფედერაციის მომხრენი და დამოუკიდებლობის მომხრენი. გიორგი გვაზავამ ლოგიკურად დაასაბუთა, რომ ამიერკავკასიის ფედერაციულ სახელმწიფოს მომავალი არ ჰქონდა, რადგან საქართველო ევროპასთან კავშირისკენ მიემართებოდა, სომხეთი – ინგლისის ან ბოლშევიკებისაკენ, ხოლო აზერბაიჯანელები – ოსმალეთისაკენ. გვაზავას აზრით, დადგა დრო, „როცა საქართველო გამოვა საერთაშორისო ასპარეზზე, როგორც დამოუკიდებელი და სუვერენული სახელმწიფო“. შემდეგ გვაზავამ დააკონკრეტა: “ვაცხადებ ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის დადგენილებას. საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია მო-

¹² აბ. სილაგაძე, ვ. გურული. საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა. 1917-1918. თბ. 1998. გვ. 99-100.

ითხოვს: ა) საქართველო უნდა გამოცხადდეს დამოუკიდებელ სუვერენულ სახელმწიფოდ. ბ) კავკასიის სახელმწიფოთა საერთო საქმეების მოსაგვარებლად დაარსებულ უნდა იქნას მუდმივი ორგანო კავკასიის სახელმწიფოთა წარმომადგენლებისაგან“.¹³

ეროვნულ-დემოკრატიების დაჟინებული მოწოდებები მოწმობდა, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის საკითხი სავსებით მომწიფებული იყო. თუნდაც რომ შენარჩუნებული ყოფილიყო ფედერაციული თუ კონფედერაციული ამიერკავკასია, საქართველო და დანარჩენი ქვეყნები მასში წარმოდგენილი იქნებოდნენ სახელმწიფოების სახით. რა აჩერებდა დამოუკიდებლობის პროცესს? ორი გარემოება: ამიერკავკასიის არსებობა და მეორე – მოკავშირე-მფარველი სახელმწიფოს ძიება და მისგან საქართველოს დამოუკიდებლობის დაცვის გარანტიები.

ეროვნულ საბჭოსა და საკონსტიტუციო კომისიაში მიმდინარე დებატების ფონზე ბათუმში დაიწყო საზავო მოლაპარაკებები ოსმალეთის იმპერიასა და ამიერკავკასიის დემოკრატიულ ფედერაციულ რესპუბლიკას შორის. ბათუმის მოლაპარაკებებმა კატალიზატორის როლი შეასრულა გეოპოლიტიკურ რეგიონში მიმდინარე მოვლენებში. მან დააჩქარა დამოუკიდებლობის გამოცხადება, რომლის ნიადაგიც, კარგა ხანია, რაც სრულიად მომზადებული იყო საქართველოში. რას ვგულისხმობთ?

დამოუკიდებლობის მომზადებას, უპირველეს ყოვლისა, საფუძველი შეუქმნა საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტის არაერთწლიანმა ენერგიულმა მოქმედებამ 1914-1918 წლებში და მანვე, ეროვნული საბჭოს მხარდაჭერით, უზრუნველყო საქართველოს დამოუკიდებლობის მხარდაჭერა გერმანიისა და მისი მოკავშირეების მხრიდან.

საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტის დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის ქრონიკა

– 1910 წლის ოქტომბერში შეიქმნა საქართველოს სეპარატისტთა ლიგა, რომელმაც მიზნად დაისახა საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლა და ძლიერი მოკავშირის ძიება.

– 1911 წელს ჟენევაში პეტრე სურგულაძემ ჩამოაყალიბა სეპარატისტთა ლიგის (პარტიის) საზღვარგარეთული კომიტეტი, რომელშიც შედიოდნენ ძმები გიორგი და ლეო კერესელიძეები, ნესტორ მაღალაშვილი, მიხაკო

¹³ აპ. სილაგაძე, ვ. გურული. საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის ადღეენა, გვ. 105-107.

(მიხეილ) წერეთელი, გიორგი მაჩაბელი და სხვანი.

– შემდგომში სახელცვლილმა საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტმა ურთიერთობა დაამყარა გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროსა და სხვა სამხედრო და სადაზვერო უწყებებთან და მოქმედებდა მათი მხარდაჭერით. განთავისუფლების კომიტეტმა გერმანიასთან და შემდგომში ოსმალეთთან, ავსტრია-უნგრეთთან და ბულგარეთთან გააფორმა ხელშეკრულებები. გერმანია და მისი მოკავშირეები კისრულობდნენ, დახმარება აღმოეჩინათ საქართველოსათვის, როდესაც ის დამოუკიდებლობას გამოაცხადებდა.

განთავისუფლების კომიტეტის წარმომადგენლები ორჯერ შეხვდნენ საქართველოს წამყვანი პარტიების ლიდერებს და მათი თანხმობა მიიღეს, რომ, როცა ხელსაყრელი საერთაშორისო ვითარება დადგებოდა, საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებას მხარს დაუჭერდნენ.

1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ განთავისუფლების კომიტეტის ურთიერთობები საქართველოს პოლიტიკურ პარტიებთან უფრო ინტენსიური გახდა. როგორც ირკვევა, განთავისუფლების კომიტეტი ცდილობდა, ჯერ კიდევ რუსეთის დროებითი მთავრობისათვის შეეთავაზებინა საქართველოს დამოუკიდებლობა გეორგიევსკის ტრაქტატის პირობების საფუძველზე – რუსეთის პროტექტორატით.

გერმანიისა და მისი მოკავშირეებისათვის ცნობილი იყო საქართველოს ეროვნული საბჭოს ჩამოყალიბება და ის მიჩნეული იყო, როგორც „საქართველოს მთავრობა“. 1918 წლის 4 თებერვალს, ვარშავაში, განთავისუფლების კომიტეტის წამყვანი წევრი გიორგი მაჩაბელი შეხვდა ოსმალეთის იმპერიის დიდ ვეზირს მეჰმედ თალაათ ფაშას და სხვა ოსმალთა ლიდერებს. ის განუმარტავდა რა საქართველოში მიმდინარე მოვლენებს, „მიუთითებდა სიძნელებზე, რომლებიც ქართულ მთავრობას უშლიდა ხელს საკუთარი თავი თავისუფალ და დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ გამოცხადებინა (იქნება ეს მხოლოდ საქართველოს მიერ, თუ კავკასიის სხვა ხალხებთან ერთად)“.

სხვათა შორის, გიორგი მაჩაბლისა და ოსმალთა ლიდერების შეხვედრა გაფორმდა „ოქმის“ სახით, რომელშიც ოსმალთა ოფიციალური პირები აცხადებდნენ, რომ ოსმალეთი „პატივს სცემდა ამ ტერიტორიებზე ქართული სახელმწიფოს სრულ სუვერენიტეტს...“, არ წამოუყენებდა მას ტერიტორიულ პრეტენზიებს და ხელს შეუწყობდა „დამოუკიდებელ საქართველოს ან დამოუკიდებელ კავკასიას“. დოკუმენტი ასეა დასათაურებული: „ოსმალეთის იმპერიის დიდი ვეზირის მეჰმედ თალაათ ფაშას, ბერლინში ოსმალეთის საგანგე-

ბო და სრულუფლებიანი ელჩის, იბრაჰიმ ჰაკკი ფაშას, ოსმალური არმიის ანატოლიური დაჯგუფების მეთაურის, მარშალ აჰმედ იზხეთ ფაშას და საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტის წევრის, გიორგი მაჩაბლის 1918 წლის 4 თებერვალს ვარშავაში შემდგარი მოლაპარაკებების „მოკლე ოქმი“. 1918 წლის 5 თებერვალი. ვარშავა“.¹⁴

1918 წლის 21 მარტს საქართველოს განთავისუფლების აქტიურმა წევრებმა, მიხაკო წერეთელმა და ოსმან ბეი (მელიტონ) ქარცივაძემ, მოხსენება წარუდგინეს გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს. მოხსენება შეიცავდა 1917 წლის ოქტომბრიდან 1918 წლის მარტამდე არსებულ მდგომარეობას და მათ მიერ ჩატარებული საქმიანობის აღწერას საქართველოში. საინტერესოა მათ მიერ გაკეთებული აქცენტები, რაზეც ყურადღება უნდა მიექცია გერმანულ მხარეს. ისინი აღნიშნავენ, რომ ამიერკავკასიის კომისარიატის შექმნის შემდეგ საქართველოში, სომხეთსა და აზერბაიჯანში ჩამოყალიბდა „საგანგებო ეროვნული მთავრობები“. რა თქმა უნდა, იგულისხმებოდა ეროვნული საბჭოები, რომლებიც აღჭურვილნი იქნენ ფაქტობრივი მთავრობების ფუნქციებით. მოხსენების ავტორები ყურადღებას ამახვილებდნენ იმ გარემოებაზე, რომ კომისარიატი არ ერეოდა „საქართველოს შინაგან საქმეებში“.

განთავისუფლების კომიტეტის წევრები ცოტას აჭარბებდნენ, როცა წერდნენ, რომ 1917 წლის 19 ნოემბერს, თითქოს ეროვნულ კრებაზე, „საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება ფაქტობრივად განხორციელებულ იქნა“. ამის დასადასტურებლად მოხსენებაში აღნიშნული იყო, რომ უცხოეთის მისიების წარმომადგენლები გულითადად ულოცავდნენ ქართველებს თავისუფლებას და ჰპირდებოდნენ დამოუკიდებლობის აღიარებას. მიუხედავად ამისა, მოხსენების ავტორები გერმანელებს განუმარტავდნენ, რომ საქართველოს იმ ვითარებაში არ შეეძლო დამოუკიდებლობის „ოფიციალური გამოცხადება“, რადგან მის საზღვრებთან ჯერ კიდევ იდგა რუსეთის მრავალრიცხოვანი არმია.

გარდა ამისა, მიხაკო წერეთელი და მელიტონ ქარცივაძე არწმუნებდნენ გერმანელებსა და მის მოკავშირეებს, რომ ანტანტის მხარემ „ქართულ მთავრობას“ შესთავაზა შემდეგი: მას გადაეცემოდა 60 მილიონი რუბლი, შეიარაღება, რათა ქართულ-სომხურ ნაწილებს ებრძოლათ თურქების წინააღმდეგ

¹⁴ გ. მამულია, გ. ასტამაძე. საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტი. 1914-1918. დოკუმენტები და მასალები. თბ. 2019, გვ. 560.

ან შესულიყვნენ ინგლისის არმიაში, „ხოლო შემდეგ – განუსაზღვრელი კრედიტი და ქვეყნის დამოუკიდებლობის გარანტირება“. მიუხედავად ამისა, „ქართულმა მთავრობამ მათ ამ წინადადებაზე პასუხი არ გასცა“. იყო სხვა შეთავაზებებიც. მოხსენებაში საბოლოოდ ის აზრი იყო გატარებული, რომ „საქართველო ემზადებოდა საკუთარი დამოუკიდებლობა ოფიციალურად იმ მომენტში გამოეცხადებინა, როცა იქ უკვე აღარ იქნებოდა რუსული ჯარი, ხოლო მას თავად კი საკმარისი ძალები ეყოლებოდა, რათა დაეცვა ეს დამოუკიდებლობა, იმ იმედით, რომ გასაჭირის შემთხვევაში მას ოთხთა კავშირიც გაუწევდა დახმარებას“.

შემდეგ, – განაგრძობდნენ მოხსენების ავტორები, – ის, რაც მოხდა ბრესტში, „სრულიად მოულოდნელი აღმოჩნდა. თურქებმა დაარღვიეს დაპირებები, რომლებსაც ისინი ჩვენ მუდმივად გვაძლევდნენ ოთხი წლის განმავლობაში და იმ გარანტიების მიუხედავად, რომლებსაც ჯერ კიდევ სულ ცოტა ხნის წინ ვარშავაში თალაათ ფაშამ თავად მანაბელს მისცა, ბათუმსა და მაჰმადიანურ საქართველოზე წამოაყენეს პრეტენზია, რაც მართლაც მიიღეს რუსებისგან“.

ამის შემდეგ საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტის წარმომადგენლები, წერეთელი და ქარცივაძე, გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს აცნობებდნენ, რომ მათ აქვთ „საქართველოს მთავრობის... ზეპირსიტყვიერი მანდატი“; რომ გერმანული მთავრობისაგან მას აინტერესებდა პასუხი შემდეგ კითხვებზე: „1. თუკი საქართველო საკუთარ დამოუკიდებლობას ოფიციალურად გამოაცხადებს, აღიარებს თუ არა გერმანია, ავსტრია-უნგრეთი და ბულგარეთი ამ დამოუკიდებლობას? დაიცავენ თუ არა ისინი საქართველოს თურქული ანექსიონიზმისაგან და საქართველოში თურქული ჯარების შემოჭრის საფრთხისაგან და იზრუნებენ თუ არა იმაზე, რომ ქართული ტერიტორიის მთლიანობა თურქთა მიერ პატივცემულ იქნას?“¹⁵

როგორც ვხედავთ, განთავისუფლების კომიტეტი ამჯერად ლაპარაკობდა არა თავისი, არამედ „საქართველოს მთავრობის“ სახელით. განთავისუფლების კომიტეტი სწრაფ პასუხს სთხოვდა გერმანიის მთავრობას, რათა ამ პასუხის შემდეგ „საქართველოს და შესაბამისად კავკასიის დამოუკიდებლობის ოფიციალური გამოცხადების შემდგომ“ მისი დელეგაცია ჩასულიყო გერმანიასა და მის მოკავშირე ქვეყნებში, რათა თურქეთთან ზავი გაფორმებულიყო.

¹⁵ გ. მაძულია, გ. ასტამაძე. საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტი, გვ. 570.

ასეთი იყო „საქართველოს მთავრობის“, ანუ ეროვნული საბჭოს და განთავისუფლების კომიტეტის, ურთიერთშეთანხმებული გეგმები 1918 წლის 21 მარტის მდგომარეობით, როცა მოხსენება დაიწერა და გერმანიის მთავრობის უწყებებს გადაეცა.

მნიშვნელოვანია კიდევ ერთ დოკუმენტი და ფაქტი, რომელიც აგრეთვე ცვლის საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების გარემოებების აღწერას სურათს. ესაა საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტის წამყვანი ფიგურის, გიორგი მაჩაბლის, „მოხსენება“, რომელიც მან 1918 წლის 29 აპრილს მისწერა ამიერკავკასიის მთავრობის თავმჯდომარეს და ერთ-ერთ პატრიოტულად განწყობილ სოციალ-დემოკრატ ლიდერს – აკაკი ჩხენკელს. „ძმაო აკაკი“, – ასეთი მისალმებით იწყებოდა ეროვნულ-დემოკრატი „ნაციონალისტი“ გიორგი მაჩაბლის წერილი სოციალ-დემოკრატ აკაკი ჩხენკელისადმი.

ეს იყო თავისებური ინსტრუქცია, რომელსაც მაჩაბელი აძლევდა ჩხენკელს, თუ როგორ უნდა ემოქმედა მას ბათუმის საზავო მოლაპარაკებაზე. თავდაპირველად იგი აცნობებდა თავის ადრესატს, რომ გერმანიის დელეგაციაში იქნებოდა ერთი ქართველებისადმი და ქართული დამოუკიდებლობისადმი კეთილგანწყობილი გერმანელი – ფონ ვეზენდონკი, რომელიც არის სრულიად სანდო პიროვნება. მაჩაბელი ურჩევს ამიერკავკასიის მთავრობის თავმჯდომარეს და საზავო დელეგაციის ხელმძღვანელს, რომ ოსმალებს არავითარ დათმობებზე არ დათანხმდეს, რადგან „გერმანელები მზარს დაგვიჭერენ“. იგი წერს: „სულ იმას ეცადეთ, დაარწმუნოთ გერმანელები, რომ რაც თურქების გავლენა ნაკლები იქნება კავკასიაში, იმდენად მეტად იქნება დაცული გერმანული ინტერესები, რადგან კავკასია არის ხიდი ევროპას და აზიას შორის...“.

შემდეგ მაჩაბელი ჩამოუთვლიდა ჩხენკელს, თუ რა ხელშეკრულებები ჰქონდა დადებული საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტს გერმანიასა და მის მოკავშირეებთან და რა დაპირებები ჰქონდათ ამ უკანასკნელებს მიცემული ქართველებისათვის.

1. გერმანიის კონსტანტინოპოლელი ელჩის ბარონ ვანგენჰაიმის „ხელწერილობითი განცხადება, ხელმოწერით, 1914 წლის 14 სექტემბერს. ელჩი ირწმუნება, რომ საზავო მოლაპარაკებების დროს გერმანიის მთავრობა დაიცავს დამოუკიდებელ საქართველოს იმ ფარგლებში, რომელიც ეკუთვნის ისტორიულად და ეთნოგრაფიულად...“ – მსოფლიო ომისწინა პირობებით.

2. ოსმალეთის მთავრობის განცხადება, რომლითაც ის ქართველებს

ჰპირდება „აღიაროს დამოუკიდებელი საქართველო და ხელშეუხებლობა საქართველოს ტერიტორიისა, იმ მომენტში, როდესაც საქართველო თავის დამოუკიდებლობას აღიარებს. აქ საზღვარი ჭკოროხით თავდება, ყარსი და არდაგანის სამხრეთ ნაწილი გარეთ რჩება“. დოკუმენტის თარიღი – 1915 წლის 16 სექტემბერი. ხელს აწერს ოსმალეთის გენერალური შტაბის ერთ-ერთი წარმომადგენელი ისმეთ-ბეი.

3. გერმანიისა და ავსტრია-უნგრეთის საგარეო საქმეთა მინისტრების წერილობითი განცხადებები 1915 წლის დეკემბერში, რომ ყველა დახმარებას გაუწევენ კავკასიელებს „დამოუკიდებლობის განხორციელებაში“.

4. მაჩაბლის სიტყვით, „ამ რამდენიმე თვის წინ ჩვენის თხოვნით იყო გაცვლილი ოფიციალური ნოტა ცენტრალურ სახელმწიფოების მიერ და ოსმალეთს შორის, რომელსაც მიზნათ ჰქონდა სრული გარანტია შეექმნათ ჩვენი დამოუკიდებლობის საკითხში. ამ ნოტას აქვს სრული ოფიციალური ხასიათი...“.

5. ეს მუხლი იმეორებს ზემოგანხილულ წერილში ნახსენებ, ვარშავაში გამართულ შეხვედრას გიორგი მაჩაბელსა და ოსმალეთის დიდგვზირ თალაათ ფაშას შორის, 1918 წლის 4 თებერვალს. მაჩაბელი ჩხენელს სწერს, რომ ოსმალეთის მთავრობის წევრებმა დაარწმუნეს იგი, რომ „ოსმალეთი მსურველია, იყოს აღდგენილი დამოუკიდებელი საქართველო, ბათუმი და ბათუმის ოლქი უნდა შედიოდეს საქართველოს სახელმწიფოს ფარგლებში“. მაჩაბელი განმარტავს, რომ ამ შეხვედრის ოქმი არსებობს, მაგრამ მას არ გააჩნდა არავითარი ოფიციალური მინდობილობა „ჩვენი მთავრობისა“.

გიორგი მაჩაბლის „მოხსენება“ მთავრდება პირდაპირი მითითებით, რომ იმ შემთხვევაში, თუ აზერბაიჯანელები (თათრები) და სომხები ოსმალეთთან ზავის დადებას ხელს შეუშლიან, „მაშინ საქართველომ კერძოდ შეჰკრას ზავი და გამოეყოს კავკასიის კონფედერაციას...“ – ეს უკვე დამოუკიდებლობის გამოცხადებისაკენ მოწოდება იყო, რასაც ეროვნულ-დემოკრატიები დიდი ხანია მოითხოვდნენ. დოკუმენტი დასათაურებულია შემდეგნაირად: „საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტის წევრის გიორგი მაჩაბლის მოხსენება აკაკი ჩხენკელს, გერმანიაში საქართველოს სამშვიდობო დელეგაციის თავმჯდომარეს, ხსენებული კომიტეტის მიერ საკუთარი არსებობის განმავლობაში გაწეული სამუშაოს შესახებ“.¹⁶

როგორც ვხედავთ, 1918 წლის 21 მარტის და განხილულ 29 აპრი-

¹⁶ გ. მაძულია, გ. ასტამაძე. საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტი, გვ. 591-592.

ლის შედგენილ ამ „მოხსენებებში“ უკვე თითქმის ყველაფერზე იყო საუბარი, რაც შემდგომში ბათუმში მიმდინარე მოლაპარაკების დროს მოხდა – ქართული კომიტეტი და გერმანული მხარე უკვე იყვნენ შეთანხმებული, რომ გერმანია მხარს დაუჭერდა საქართველოს, როცა ის დამოუკიდებლობას გამოაცხადებდა. ის, რაც მოხდა ბათუმის კონფერენციაზე და მის შემდგომ, 1918 წლის 26 მაისს, მყისიერად მომხდარი აქტი კი არ იყო, არამედ გერმანიის მხარის, საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტსა და საქართველოს ეროვნული საბჭოს ლიდერებს შორის პოზიტიური კომუნიკაციის შედეგად მიღწეული შეთანხმება საქართველოს დამოუკიდებლობის მხარდაჭერის საკითხზე.

და მეორე – გერმანიის სახით მოკავშირე, რადგან უკვე დადგენილი იყო დიდი ხნით ადრე, 1918 წლის 26 მაისამდე, ნიშნავდა, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობა იყო ქართული ეროვნული ძალებისა და მოძრაობის მიღწევა და არა გარედან მომხდარი რაიმე ზეწოლის შედეგი, როგორც ადრე იყო და თითქმის დღემდეა მიჩნეული ისტორიოგრაფიაში.

აი, ამ ვითარების გათვალისწინებით და ამგვარ ფონზე წარიმართა და მოხდა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა და გამოცხადება.

საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება. ამიერკავკასიის დემოკრატიული ფედერაციული რესპუბლიკის მთავრობამ ოსმალეთის იმპერიასთან მოსალაპარაკებლად ექვსკაციანი დელეგაცია გამოყო: დელეგაციის თავმჯდომარე – აკაკი ჩხენკელი, წევრები: ნიკო ნიკოლაძე, ოვანეს კაჩაზნუნი, ალექსანდრე ხატისოვი, მამედ-ჰასან გაჯინსკი, მამედ ემინ რასულ-ზადე. გარდა ამ ძირითადი წევრებისა, დელეგაციაში შედიოდნენ: ი. ოდიშელიძე, ზ. ავალიშვილი, დ. ღამბაშიძე, რ. მიქელაძე, გ. ქიქოძე და სხვები, რომელთა რაოდენობა 45-ს აღწევდა. ბედის ირონიით, ამიერკავკასიის დელეგაცია და მისი ქართველი წევრები ბათუმში ჩავიდნენ ოსმალეთის „სტუმრის“ სტატუსით.

ოსმალეთის დელეგაციაში შედიოდნენ: ჰალილ-ბეი – ხელმძღვანელი, იუსტიციისა და დროებით საგარეო საქმეთა მინისტრი; ვეჰბი-ფაშა – ოსმალთა კავკასიის ფრონტის სარდალი და „უკან უომრათ დახეულ ჯარებზე გამარჯვების მომპოვებელი გმირი“ (ზურაბ ავალიშვილი); ორჰან-ბეი, ნუსრეთ-ბეი, იუსულ-ბეი. მოლაპარაკებაში მონაწილეობას იღებდა გერმანიის დელეგაცია: გენერალი ფონ ლოსოვი (ხელმძღვანელი), გრაფი შულენბურგი, ფონ ჰააზე, ფონ ვეზენდორნი.

საზავო მოლაპარაკება 11 მაისს ოსმალური მხარის ახალი პრეტენზი-

ების წამოყენებით დაიწყო. ოსმალეთის წინადადების ვერსია აისახა 12 მუხლისაგან შემდგარ ტექსტში, რომელსაც ეწოდებოდა: „ზავი და მეგობრობის ხელშეკრულება ოსმალეთის საიმპერატორო მთავრობასა და ამიერკავკასიის კონფედერაციულ რესპუბლიკას შორის“. საზავო პირობები მოითხოვდა არა მარტო ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულებით სამი ოლქის – ბათუმის, არდაგანისა და ყარსის, არამედ დამატებით ახალციხისა და ახალქალაქის მაზრების გადაცემას ოსმალეთისათვის. კიდევ უფრო მძიმე იყო სომხური – ალექსანდროპოლის, ეჩმიადინისა და სურმალინის მაზრებზე პრეტენზია.

სხვარიგადაც, ამიერკავკასიის ფედერაციის სუბიექტი-ქვეყნების საგარეო ორიენტაცია საფუძვლიანად იყო შერყეული და დიფერენცირებული. 12 მაისის საქართველოს ეროვნული საბჭოს სხდომაზე გიორგი გვაზავა ირონიზებულად განმარტავდა ფედერაციაში არსებულ სხვადასხვაობას: „თქვენ კარგად იცით, რომ ამ არეში საერთო არაფერია. საქართველოს ორიენტაცია ამ უკანასკნელ დროში მაინც გამოირკვა, რომ იგი მიმართულია ევროპისაკენ, საზოგადო კულტურისა და განვითარებისაკენ. აღერბეიჯანი იყურება სტამბოლისაკენ, ეს ხომ სადაო და საეჭვო არ არის. სომხებს უფრო მოსწონს ინგლისი და ბოლშევიკები. ეხლა თქვენ მიპასუხეთ: შესაძლებელია ამ სამი სხვადასხვა მიდრეკილების, სხვადასხვა, სრულიად საწინააღმდეგო, პოლიტიკის მორგება და შეთანხმება? ნეტა დამანახა ბ. რცხილაძე (გრიგოლ რცხილაძე) საგარეო საქმეთა მინისტრად, გარწმუნებთ, რომ იგი მეორე დღესვე რუსულად დაიწყებდა ლანძღვას და მოკურცხლავდა თავის სახლში (სიცილი, ტაში)“.¹⁷

ცხადია, ამიერკავკასიელთა შიდა განსხვავებები კიდევ უფრო გაამძაფრა ოსმალეთის დელეგაციის მოთხოვნებმა, რომელსაც ულტიმატუმის ხასიათი ჰქონდა. ბუნებრივია, რომ ზურაბ ავალიშვილი სვამდა კითხვას: ისმებოდა საკითხი, როგორ მოვქცეულიყავითო. მაგრამ შესაძლოა, რომ ავალიშვილმა არც იცოდა და, ჩანს, არ იცოდა, რომ ამ დროისათვის პროგერმანული ორიენტაცია და სტრატეგია უკვე შემუშავებული და გადაწყვეტილიც იყო. ამის შესახებ უკვე იცოდა ამიერკავკასიის მთავრობისა და დელეგაციის თავმჯდომარემ – აკაკი ჩხენკელმა და, აქედან გამომდინარე, იცოდა, სულ ცოტა, ორივე ნოემ – ჟორდანიამ და რამიშვილმა. 1918 წლის 12 მაისს ა. ჩხენკელმა ორი წერილი გამოუგზავნა ნოე რამიშვილს. ჩხენკელი აცნობდა წარსული

¹⁷ აპ. სილაგაძე. ვ. გურული. საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა, გვ. 106 (ყველა შემთხვევაში იგულისხმება ამ ნაშრომში მითითებული საარქივო მასალები).

მოლაპარაკებების მიმდინარეობას, ინსტრუქციას აძლევდა რამიშვილს და საერთოდ ეროვნულ საბჭოს, როგორ უნდა ემოქმედათ.

პირველი და უმთავრესია, წერდა ჩხენკელი, რომ მიუხედავად მძიმე პირობებისა, საქართველო არავითარ შემთხვევაში არ უნდა ჩაბმულიყო ომში ოსმალეთთან, რაც დამლუპველი იქნებოდა ქართველი ერისათვის. მეორე იყო, რომ ის შეეცდებოდა, კვლავ ამიერკავკასიის რესპუბლიკის სახელით დაეღო ზავი ოსმალეთთან, თუ ეს გამოვიდოდა. შემდეგ ჩხენკელი სვამდა კითხვას: თუ გერმანელების მხარდაჭერა არ იქნება ისეთი ძლიერი, როგორიც ჩვენ გვინდა; ამავდროულად, თუ ოსმალეთი ომს წამოიწყებს ამიერკავკასიის წინააღმდეგ, ასეთ შემთხვევაში როგორ უნდა მოქცეულიყვნენ ქართველები? „მაშინ რა გამოსავალია? საქართველო დარჩება ცალკე. მთავრობის როლს ეროვნული საბჭო იკისრებს, მაგრამ დამოუკიდებლობის გამოცხადება მას არ ეჭირვება, ის რუსეთის ჯარების გასვლის შემდეგ ისევ იურიდიულ სუბიექტად იქცევა, ე. ი. უბრუნდება იმ მდგომარეობას, რომელშიც იყო 1801 წელს. ამას გარდა, შარშან შემოდგომას ოფიციალური ნოტებია გაცვლილი გერმანიას, ავსტრია-უნგრეთს, ბულგარეთსა და ოსმალეთს შორის, რომ ისინი ვალდებული არიან იცნონ საქართველოს დამოუკიდებლობა. ეს ნოტა პირობითი არაა, ე. ი. საქართველოს არ თხოვენ არაფერს ამისთვის. ეს არაა ძველი ნოტა 1915წ., სადაც პირობად საქართველოს აჯანყება იყო დასახელებული. ეს ასეა, გერმანიის დელეგაციამ გადმოცა საიდუმლოდ, რაც შემდეგ დამიდასტურეს ბერლინიდან“.¹⁸

ამ წერილიდანაც ჩანს, რომ ჩხენკელი ყველანაირად ინფორმირებულია გერმანიისა და მის მოკავშირეებთან დადებული ხელშეკრულებების შესახებ. იგი უბრალოდ ფრთხილ შიშს გამოთქვამდა, რომ გერმანელების მხარდაჭერა შეიძლებოდა არასაკმარისად ძლიერი ყოფილიყო. ამ შიშს ის კიდევ იმეორებს იმავე 12 მაისის მეორე წერილში, რომელიც საქართველოს ეროვნული საბჭოსა და პირადად ნ. რამიშვილის სახელზეა გამოგზავნილი ბათუმიდან. ცხადია, ამაში გასაკვირი არაფერი იყო. ოსმალელები გერმანიის მოკავშირეები იყვნენ და არავინ იცოდა, გერმანელები მაქსიმალურად დაუჭერდნენ მხარს ქართველებს თუ არა. აქ მთავარი ის იყო, რომ გერმანულ მხარესთან ინტენსიური კომუნიკაცია არსებობდა და საქართველოს დამოუკიდებლობის საკითხი მუდმივად იდგა დღის წესრიგში. ის არ დაბადებულია ბათუმის კონფერენციის

¹⁸ აპ. სილაგაძე. ვ. გურული. საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის ადღეგენა, გვ. 109-110.

დღეებში, როგორც ეს დღემდე მცდარად ინტერპრეტირდებოდა ჩვენში.

აქ ახალი ის იყო, რომ დამოუკიდებლობის იდეას და ორმხრივ გერმანულ-ქართულ დანაპირებებს პრაქტიკული შედეგები უნდა მოჰყოლოდა და ოფიციალური სახე მიეღო. პირველი ასეთი ოფიციალური ნაბიჯი გადაიდგა, როცა 1918 წლის 14 მაისს ეროვნულმა საბჭოს აღმასრულებელმა კომიტეტმა მიიღო დადგენილება – „საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლაში საგარეოპოლიტიკური კურსის და კონკრეტული სამოქმედო პროგრამის განსაზღვრის შესახებ“ და რაც მდგომარეობდა პროგერმანული ორიენტაციის ოფიციალურად გამოცხადებაში. გადაწყვიტა: აღმასრულებელ კომიტეტს საზავო დელეგაციის თავმჯდომარისათვის – აკაკი ჩხენკელისათვის – გაეგზავნა სახელმძღვანელო დოკუმენტი-ინსტრუქცია. ეს დოკუმენტი საქართველოში არსებულ გერმანელთა ეროვნულ საბჭოსთან ერთობლივად შემუშავდა, რომელთანაც გიორგი გვაზავა ურთიერთობდა, როგორც საქართველოს ეროვნული საბჭოს წევრი. დოკუმენტში ვკითხულობთ:

„1. ეცნობოს გერმანიის საზავო დელეგაციის თავმჯდომარეს გენერალ ლოსოვს, რომ საქართველოს ეროვნულ საბჭოს სურვილი და თხოვნაა, ყოველნაირად ხელი შეუწყოს გერმანიამ საქართველოს საერთაშორისო და პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ საკითხების რაც შეიძლება უმტკივნეულოდ გადაწყვეტას.

2. ეთხოვოს გენერალ ლოსოვს, მიიღოს სათანადო ღონისძიება, რომ გერმანიის ჯარმა განაგრძოს სვლა ჩრდილო-კავკასიაში, რათა იმდენად დაუახლოვდეს საქართველოს საზღვრებს, რომ შესაძლებელი იყოს მასთან კონტაქტის დაჭერა და საქართველო უზრუნველყოფილი იქნას გარედან მოსალოდნელი რაიმე საფრთხისაგან.

3. ეთხოვოს გენერალ ლოსოვს, ხელი შეუწყოს გერმანიაში მყოფ ქართველ ტყვეებს რაც შეიძლება მალე სამშობლოში სამხედრო წესით დარაზმულად დაბრუნებას.

4. ეთხოვოს გენერალ ლოსოვს, ვიდრე ეს საქმე მოხერხდებოდეს, დასტოვოს საქართველოში მყოფი გერმანელი ტყვეები და მიანდოს გერმანიის ოფიცერთ მათი სამხედრო ორგანიზაცია, რათა საქართველოს მთავრობას შეეძლოს საჭირო შემთხვევაში გამოიყენოს ეს ჯარი შინაურ წესრიგის დასაცავად და ანარქიასთან საბრძოლველად“.

სწორედ 1918 წლის 14 მაისი იყო ეროვნული საბჭოს აღმასრულებ-

ბელი კომიტეტის მიერ ოფიციალურად პროგერმანული ორიენტაციის მიღების დღე. აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომას 14 მაისს ესწრებოდნენ სხდომის თავმჯდომარე გიორგი ლასხიშვილი, გიორგი გვაზავა, ვლადიმერ გობეჩია, გრიგოლ ვეშაპელი, ნოე ხომერიკი, პავლე საყვარელიძე, გრიგოლ რცხილაძე, სილიბისტრო ჯიბლაძე და „სტუმრები“: შალვა ალექსი-მესხიშვილი, გერონტი ქიქოძე და ბ. პაპავა. მდივნობდა დ. ნახუცრიშვილი.

მაგრამ საქართველოს დამოუკიდებლობის საკითხი, რომელიც მუდმივად იდგა დღის წესრიგში, ჯერ კიდევ არ იყო საბოლოოდ გადაწყვეტილი – როდის უნდა გამოცხადებულყოფ. ა. ჩხენკელი ჯერ კიდევ ცდილობდა, ამიერკავკასიის რესპუბლიკის სახელით გაეგრძელებინა მოლაპარაკებები. მეტიც, მას მიაჩნდა, რომ ამიერკავკასიის „კონფედერაციის“ დაშლის შემთხვევაში საქართველო რჩებოდა ცალკე და თავისუფალი – თავისთავად და მექანიკურად. იცოდნენ, რომ გერმანია მხარს უჭერდა საქართველოს დამოუკიდებლობას, მაგრამ უცდიდნენ გერმანიის მთავრობის ოფიციალურ პასუხს და დადასტურებას. ამიტომ იყო, რომ 14 მაისის ეროვნული საბჭოს სხდომა მიეძღვნა ორი – ამიერკავკასიისა და საქართველოს კონსტიტუციების განხილვის საკითხს.

კონკრეტულად როდის დადგებოდა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების კონკრეტული დღე, უნდა გადაწყვეტილიყო ბათუმის კონფერენციის მიმდინარე პროცესში, რომლის შესახებაც აკაკი ჩხენკელი ინტენსიურად აცნობდა ეროვნული საბჭოს ხელმძღვანელობას. მოლაპარაკების პროცესს გადმოვცემთ ზურაბ ავალიშვილის ცნობილი „მოგონებანი. ნარკვევების“ მიხედვით.

ბათუმის საზავო კონფერენციის მიმდინარეობის ქრონიკა (1918. 11-18 მაისი)

– 1918 წლის 11 მაისი – ოსმალეთის მხარემ ამიერკავკასიის დელეგაციას გადასცა 1. „ზავისა და მეგობრობის ხელშეკრულების“ ტექსტი; 2. განსაკუთრებული კონვენცია სამხედრო საკითხების შესახებ და 3. განსაკუთრებული შეთანხმება „კეთილმეზობლური“ განწყობილებისათვის.

– 16 მაისი – ამიერკავკასიის დელეგაციამ ოსმალეთის მხარეს უპასუხა „მემორანდუმით“. ზ. ავალიშვილი: „ჩვენ ვუპასუხეთ ასე: ძირითადი საზავო ხელშეკრულება და მისი დამატებითი კონვენცია სამხედრო საგნების შესახებ უნდა დადებულ იქმნეს არა მხოლოდ ოსმალეთთან, არამედ ოთხთა შეთანხმების ყველა სახელმწიფოსთან; დანარჩენი წარმოდგენილი შეთანხმებანი

(„კეთილმეზობლური“) შეიძლება შეკრულ იქნას მარტო ოსმალეთთან“. გარდა ამისა, ოსმალეთს არა აქვს უფლება, ბრესტ-ლიტოვსკის პირობების გარდა მოითხოვონ სხვა დამატებითი ტერიტორიები.

– ოსმალეთის დელეგაციის პასუხი: ამიერკავკასიის მხარის მსჯელობის საქმე არ არის, რომელი საკითხია მოკავშირეებისათვის საერთო და რომელი შეეხება ერთ მათგანს. „ამის შესახებ ნება მოგვეცეთ, ჩვენ თვითონ მოკავშირეებმა ვიმსჯელოთ“.

– 17 მაისი – ამიერკავკასიის დელეგაციის პასუხი: ე. ი. თქვენ გვეთანხმებით, რომ არის თემები, რომელთა შესახებ მოლაპარაკება უნდა სწარმოებდეს ყველა ოთხ სახელმწიფოს შორის და თემები, რომლებიც გვეხება მხოლოდ ჩვენ და თქვენ. „ჩვენ მხოლოდ ვამტკიცებთ, რომ საერთო ხელშეკრულება ჩვენ მიერ დადებული იქნება არა მარტო ოსმალეთთან, არამედ ოთხივე სახელმწიფოსთან, ჩვენ, როგორც ხელშეკრულების ერთ მხარეს, ნება უნდა გვქონდეს, მგონი, გავითვალისწინოთ, თუ ვინ გამოდის მეორე მხარეთ“.

– 18 მაისი – ოსმალეთის დელეგაციის პასუხი: ამიერკავკასიის დელეგაციის ცდამ თავისი აზრი გამოსთქვას ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულების ზემოაღნიშნულ (ე. ი. მე-4) მუხლის შესახებ შეიძლება იქონიოს ეხლანდელ მოლაპარაკების მიმდინარეობისათვის ძლიერ სერიოზული შედეგები“.

15 ივნისს ა. ჩხენკელმა ბათუმიდან მორიგი წერილი გამოგზავნა უშუალოდ ნოე რამიშვილის სახელზე. ის აფრთხილებდა ადრესატს, რომ წერილი წაეკითხა „ეროვნული საბჭოს პრეზიდიუმში სრულიად საიდუმლოდ“. წერილი ინსტრუქციის ხასიათს ატარებდა. ის რამიშვილს აუწყებდა, რომ გერმანიის წარმომადგენელი გენერალი ფონ ლოსოვი ინტენსიურად ეხმარებოდა ამიერკავკასიის დელეგაციას და ცდილობდა, შეესუსტებინა ოსმალთა დამპყრობლური მადა; რომ თურქები აღარ იყვნენ დაინტერესებულნი ამიერკავკასიის მოლიანობით და აზერბაიჯანელებიც („თათრები“) ცალკე გასვლას აპირებდნენ.

ამგვარ ვითარებაში „როგორი უნდა იქნეს ეს ჩვენი მახლობელი ნაბიჯი, თუ თურქებმა სერიოზულად მოინდომეს თავიანთი პროექტის განხორციელება?“ – კითხულობდა ამიერკავკასიის დელეგაციის მეთაური და იქვე პასუხობდა: „უნდა გამოცხადდეს საქართველოს დამოუკიდებლობა, ყოველ მიზეზს გარეშე. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეიძლება ზავის შეკვრა ჩვენთვის მისაღებ პირობებში“. ისეთი ვითარება დგებოდა, რომლისთვისაც წლების განმავლობაში იღვწოდნენ საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტის აქ-

ტორები: „ასე მაშასადამე, საქართველოს დამოუკიდებლობა – აი, პირველი ნაბიჯი, რომელიც უნდა გადაიდგას, როცა აქაური მოლაპარაკება შეწყდება. შეწყდება იმიტომ, რომ თურქების პროექტი მიუღებელია“.

ა. ჩხენკელი მოუწოდებდა თავის თანაპარტიელებს, რომ „ეროვნული გრძნობით გამსჭვალულიყვნენ“ და ეხელმძღვანელათ ერისათვის, რისთვისაც აუცილებელი იყო პარტიის საქმეზე წინ დაეყენებინათ სახელმწიფოს საქმე. ჩვენ დავამატებთ, რომ ქართველი სოციალ-დემოკრატები, რომლებიც ჯერ კიდევ რჩებოდნენ რსდმპ-ს რიგებში, უნდა განაცინონალისტებულებიყვნენ, გაეროვნულელებულებიყვნენ და გაპატრიოტებულებიყვნენ. ეს იყო კატეგორიული ინსტრუქცია. სასწრაფოდ უნდა შესდგომოდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებისთვის მზადებას და პრაქტიკული ნაბიჯები გადაედგათ. როგორც იტყვიან, ჭეშმარიტების ჟამი დგებოდა.

სხვათა შორის, სიმბოლურია, რომ ამ წერილს დიდი ქართველი თერგდალეული და სამოციანელი – ნიკო ნიკოლაძე, თითქოს ილია ჭავჭავაძისა და მისი თანამებრძოლების სახელით აწერდა ხელს: „ამ პოლიტიკას ვიზიარებ და ვეთანხმები“.¹⁹

აკაკი ჩხენკელის წერილს სასწრაფო წესით გამოეხმაურნენ თბილისში და იმავე 16 მაისს საღამოს 7 საათზე შეიკრიბა ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომა. მას თავმჯდომარეობდა ნოე ჟორდანიას, ხოლო ესწრებოდნენ გ. ლასხიშვილი, ნ. ხომერიკი, გ. გვაზავა, გ. ვეშაპელი, ჰაიდარ ბეგ აბაშიძე, პ. საყვარელიძე, ვ. გობეჩია და კ. მესხი. მდივნობდა დ. ნახუცრიშვილი. სხდომამ განიხილა „საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებისათვის“ ყოველნაირი მომზადების საკითხი. პრეზიდიუმის წევრებს ნ. ჟორდანიას, გ. ლასხიშვილს და გრ. ვეშაპელს დაევალებათ და მოთათბირების შემდეგ აირჩიეს „დამოუკიდებლობის მოსამზადებელი კომისია“. მასში შედიოდა სამი პირი: ნოე რამიშვილი, დაავით ვაჩნაძე და შალვა ალექსი-მესხიშვილი.

მეორე დღეს, 17 მაისს, ეროვნული საბჭოს აღმასკომის პრეზიდიუმის გადაწყვეტილებით, თბილისში გამოცხადდა სამხედრო (ან საალყო) წესები. მეორე დადგენილებით, თბილისის კომენდანტად და გარნიზონის უფროსად დაინიშნა გენერალი ვლადიმერ ახმეტელაშვილი (ახმეტელი), ხოლო მის თანამემწედ პოლკოვნიკი ნაჭერელიძე. მათ უნდა ემოქმედათ ქართული კორპუ-

¹⁹ აბ. სილაგაძე. ვ. გურული. საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის ადღეგენა, გვ. 123-126.

სის უფროსის, გენერალ ვასილ გაბაშვილის ხელმძღვანელობით. საგანგებო მდგომარეობის მიზეზი იყო სომეხი ლტოლვილების საქართველოში შემოდინების გამო ქალაქის უშიშროების დაცვის საჭიროება.

ბათუმის საზავო კონფერენციის მიმდინარეობის ქრონიკა (1918. 19-26 მაისი)

კვლავ ზურაბ ავალიშვილის „მოგონებანი. ნარკვევების“ მიხედვით აღვადგინოთ სურათი:

– 19 მაისი – ფონ ლოსოვმა მხარეებს ოფიციალურად შესთავაზა შუამავლობა გერმანიის სახელით.

– 21 მაისს – მიმდინარეობდა ქართველებსა და ოსმალეთის მხარეს შორის თათბირი საზღვრებთან დაკავშირებით.

– 22 მაისი – რადგან ამიერკავკასიის რესპუბლიკას მოელოდა „დაშლა“, ქართული მხარე ცალკე იხილავდა უკვე დამოუკიდებლობის გამოცხადების დეტალებს. უკვე დადგენილ-გადაწყვეტილი იყო, რომ „საქართველოს დამოუკიდებლობა და მიწა-წყლის მთლიანობა უზრუნველყოფილია გერმანიის მიერ“. ზურაბ ავალიშვილის ინფორმაციის მიხედვით, მან დაწერა „სანიშნო პროექტი საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებისა“. იგი მოწონებულ იქნა მოთათბირეების – ა. ჩხენკელის, ნ. ჟორდანიას, ნ. ნიკოლაძისა და პ. სურგულაძის მიერ.

იმავე 22 მაისს, როცა აღნიშნულმა ოთხეულმა განიხილა დამოუკიდებლობის პროექტი, აკაკი ჩხენკელმა თბილისში, „სრულიად საიდუმლოდ“, საქართველოს ეროვნულ საბჭოს და აღმასრულებელ კომიტეტს“ გამოუგზავნა მორიგი წერილი. ჩხენკელის წერილიდან ჩანდა, რომ ოსმალეთი მთელი აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის დაკავებას აპირებდა და აიძულებდა კავკასიის ქვეყნებს, ამიერკავკასიის რესპუბლიკის სახით ელიარებინათ ოსმალეთის პრიმატი. თუ საქართველო დროულად არ გამოაცხადებდა დამოუკიდებლობას, ისიც აღმოჩნდებოდა ანექსირებული ოსმალეთის ხელში. ამიტომ ჩხენკელი კატეგორიულად მოითხოვდა საქართველოს ეროვნული საბჭოსაგან, გამოეცხადებინათ დამოუკიდებლობა. ამავეს კატეგორიულად აცხადებდა ფონ ლოსოვიც ჩხენკელთან საუბარში. გამოდიოდა, რომ ის, რისთვისაც საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტი და სხვა ეროვნული ძალები სხვადასხვა დროს მოითხოვდნენ ან რისთვისაც იბრძოდნენ, ახლა, უცნაური კონფიგურაციის გამო, აუცილებლობად იყო ქცეული – დამოუკიდებლობის დეკლარირება, მისი დამოუკიდებლობის ოფიციალურად გამოცხადება. ამავდროულად, როგორც აკ-

აკი ჩხენკელი იწერებოდა, საქართველოს დამოუკიდებლობა ცხადდებოდა „გერმანიის მფარველობის ქვეშ“.

თანაც, ჩხენკელი მოუწოდებდა თავის თანაპარტიულ სოციალ-დემოკრატიულ ლიდერებს და ეროვნულ საბჭოს, რომ დამოუკიდებლობა უნდა გამოცხადებულიყო „დაუყოვნებლივ“, სანამ ამიერკავკასიის რესპუბლიკა ჯერ კიდევ არსებობდა. ოსმალეთის ჯარი ყოველდღიურად იკავებდა სომხურ ტერიტორიებს. „ასეთ კრიტიკულ მომენტში პირდაპირ დანაშაულია ზიგ-ზავი, შიში. საჭიროა გამჭრიახობა, სიმტკიცე და გამბედაობა. საჭიროა თვალის დახამხამებაზე ზომების მიღება სიმშვიდეს დასაცავად.“

ურისკოდ არაფერი არ კეთდება. სახელმწიფო ვის დაუარსებია ურისკოდ. მაშ, საჭიროა გამბედაობა და კიდევ გამბედაობა!“

მომდევნო დღეს, 23 მაისს, ჩხენკელმა კიდევ უფრო კატეგორიული და შემოფოტებული წერილი გამოგზავნა თბილისში: „მე ვფიქრობ, თქვენ უკვე გამოაცხადეთ დამოუკიდებლობა. თუ არა, მაშინ მე არ მესმის თქვენი ტაქტიკა. ერთადერთი გამოსავალი მხოლოდ ესაა. სხვა გზა დანაშაულია“. შემდეგ ჯერ კიდევ ამიერკავკასიის რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარე კატეგორიულ ინსტრუქციას აძლევდა ეროვნული საბჭოს ლიდერებს, რაც გერმანიის მხარესთან, გენერალ ფონ ლოსოვთან შეთანხმებული იყო: 1. მას შემდეგ, რაც დამოუკიდებლობას გამოაცხადებდა, საქართველოს მთავრობას მფარველობა უნდა ეთხოვა გერმანიის მთავრობისათვის; 2. გერმანელების პასუხის მოსვლამდე გრაფი შულენბურგი იკისრებდა გერმანიის წარმომადგენლობას და გერმანელ მხედართა მცირერიცხოვან რაზმთან ერთად წინ დაუდგებოდა ოსმალთა ჯარს, თუ ეს უკანასკნელი კვლავ გააგრძელებდა საქართველოს ტერიტორიაზე წინსვლას. ოსმალებს განუცხადებდნენ, რომ საქართველო იმყოფება გერმანიის მფარველობის ქვეშ. 3. რა თქმა უნდა, ოსმალებს წინააღმდეგობა უნდა გაეწიოს დამოუკიდებელი საქართველოს სახელით. 4. თურქები ზავს დადებდნენ მხოლოდ დამოუკიდებელ საქართველოსთან.

დაბოლოს: „კიდევ ვიმეორებ, ყოყმანი ამ წუთში დანაშაულია. ჩვენ გვიხსნის მხოლოდ გამბედაობა, სისწრაფე, მტკიცე ნაბიჯები. ყველა ისინი, ვინც ამ წუთში დაძრავს ენას რუსეთის ორიენტაციის შესახებ, შესაბოჭია... ბოლშევიზმი სამშობლოს ღალატია – ესაა ერთადერთი თქვენი ღოზუნგი“.²⁰

ქართველი სოციალ-დემოკრატი ლიდერები, ეტყობა, მართლაც აგვიან-

²⁰ აპ. სილაგაძე. ვ. გურული. საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის ადღეგენა, გვ. 135-137.

ებდნენ დამოუკიდებლობის გამოცხადებას, მაგრამ მათ თავიანთი პარტიული და სოციალური მიზეზები ჰქონდათ საამისოდ. ჟორდანია ხომ თვითონვე წერს: „მამასადაძემ, დღის წესრიგში დაისვა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება. ეს იყო სრულიად მოულოდნელი, არასოდეს არ გათვალისწინებული ამბავი, მისი გატარება ჩვენს რევოლუციონურ ორგანიზაციებში გახდა დიდი თავსამტვრევ ამოცანათ“.²¹

ისტორიამ შემოინახა საინტერესო დოკუმენტი – ჟორდანიას გამოსვლის ოქმი თბილისის მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომაზე, 1918 წლის 24 მაისის მღელვარე დღეს. ქართული სოციალ-დემოკრატიის დალაი ლამა (არჩილ ჯორჯაძე) ბათუმის კონფერენციის მდგომარეობას აცნობს თბილისის მუშათა მოძრაობის აქტივისტებს: თურქეთში სამი პოზიციაა ამიერკავკასიის რესპუბლიკის შესახებ. 1. ბრესტ-ლიტოვსკის ზავის პირობები; 2. ბრესტ-ლიტოვსკის პირობების გაფართოება და 3. ენვერ-ფაშას ვარიანტით – მთელი ამიერკავკასიის დაპყრობა. თურქები ითხოვენ ახალქალაქის, ახალციხის, ალექსანდროპოლის, ენძიანინის და სურმალინის მაზრების გადაცემას. გერმანიის წარმომადგენლობა მოითხოვს ბრესტ-ლიტოვსკის პირობების შესრულებას.

ჟორდანია განმარტავდა, რომ „ახლა ელოდებოდნენ თურქების ულტიმატუმს“ და აზერბაიჯანელები მზად იყვნენ, ხელი მოეწერათ ულტიმატუმისათვის. ასეთი იყო ვითარება 24 მაისისათვის თბილისში.²²

24 მაისს ჩხენკელის ხელმოწერით კიდევ ერთი ტექსტი გამოიგზავნა, ოღონდ ამჯერად – დეპეშის სახით, თბილისში, გენერალ გიორგი კვინიტაძის სახელზე: „გადაეცით საქართველოს ეროვნულ საბჭოს პრეზიდიუმს შემდეგი: საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების კიდევ დაგვიანება გამოიწვევს გამოუსწორებელ შედეგებს. გერმანელების შუამავლობის ცდა არ მოხერხდა. დაგვრჩენია ერთადერთი: ოსმალების შემოსევას წინ დაუყენოთ დამოუკიდებელი საქართველო, რომელსაც მხარის დამჭერათ ეყოლება გერმანია... ვუცდი ამ აქტის უსწრაფეს ცნობას“.²³

ცხადია, მთელი ამ ხნის განმავლობაში, ე. ი. თვეების მანძილზე – 1918 წლის თებერვლიდან ბათუმის კონფერენციის დღეებამდე, ქართული პო-

²¹ ნ. ჟორდანია. ჩემი წარსული. თბ. 1990, გვ. 89.

²² აბ. სილაგაძე. ვ. გურული. საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა, გვ. 138-139 (საარქივო მასალა).

²³ ზ. ავალიშვილი. საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. მოგონებანი. ნარკვევები. თბ. 2011, გვ. 79.

ლიტიკური ელიტა დამოუკიდებლობას არ აცხადებდა მხოლოდ ერთი მიზეზის გამო, – ვერ ხელავდა მფარველ-მოკავშირეს, რომელიც დაიცავდა მას აგრესორი მეზობლებისაგან. ეს მფარველ-მოკავშირე ადრეც არსებობდა და ბათუმის კონფერენციის დღეებში გახდა რეალური – გერმანიის სახით. ამის გამო დაჩქარდა დამოუკიდებლობის გამოცხადებისათვის მთელი რიგი ზომების მიღების პროცესი.

ბათუმში ზურაბ ავალიშვილის წამყვანი მონაწილეობით მომზადდა გერმანიასთან რამდენიმე სფეროში შეთანხმების შესაბამისი დოკუმენტები. 25 მაისს დოკუმენტებით, თავის მთავრობასთან შესათანხმებლად გერმანიაში გაემგზავრა გენერალი ოტო ჰერმან ფონ ლოსოვი. ამ დროისათვის თბილისშიც დიდი დაძაბულობა იყო. 25 მაისს ქალაქში გამოქვეყნდა თბილისის თვითმმართველობის მიმართვა მოქალაქეებისადმი თურქეთის არმიის შესაძლო შემოტევის საფრთხისა და სათანადო ზომების მიღების შესახებ. მიმართვა „ქალაქ თფილისის მოქალაქეებს“ მოუწოდებდა, რომ სიმშვიდე შეენარჩუნებინათ და საჭიროების შემთხვევაში „ძალას უნდა დაპირისპირებოდნენ მხოლოდ ძალით“, წესრიგითა და სიმტკიცით.

1918 წლის 25 მაისს, ღამის 11 საათზე, შეიკრიბა საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტი. სხდომას ესწრებოდნენ: ნ. ჟორდანიას, გ. ლასხიშვილი, პ. საყვარელიძე, კ. გვარჯალაძე, ნ. ხომერიკი, ალ. ლომთათიძე, ს. ჯიბლაძე, შ. ალექსი-მესხიშვილი, კ. მესხი, ნ. რამიშვილი, იას. ლორთქიფანიძე, გ. ვეშაპელი. გ. ჟურული, ალ. ასათიანი, ი. მაჭავარიანი, დ. ვაჩნაძე, გ. გვაზავა, ირ. წერეთელი, ე. გეგეჭკორი, კ. ჩხეიძე, ვ. გობეჩია. თავმჯდომარეობდა ნ. ჟორდანიას, მდივნობდა – დ. ნახუცრიშვილი.

ჟორდანიას ინფორმაციიდან გამოირკვა, რომ 10 საათზე უნდა შეკრებილიყო ამიერკავკასიის სეიმი და თვითდაშლა გამოეცხადებინა, მაგრამ ზოგმა ფრაქციამ უარი განაცხადა, საკითხის მოუმზადებლობის გამო, მაგალითად, აზერბაიჯანულმა მუსავატმა ქართველებს იხიცი შესთავაზა, თქვენ გამოაცხადეთ დამოუკიდებლობა, ჩვენ ხელს არ შეგიშლითო. სომხებსაც შესამუშავებელი ჰქონდათ განცხადება და მეორე დღისათვის ითხოვდნენ სხდომის გადადებისას. ჟორდანიამ იხიცი განმარტა, რომ ხვალ 12 სთ-ზე, სეიმის სხდომის ჩატარების შემდეგ, ეროვნული საბჭო გამოაცხადებდა საქართველოს დამოუკიდებლობას.

მიუხედავად იმისა, რომ თითქოს ყველაფერი დადგენილი იყო, მაინც რამდენიმე ორატორმა იმ დღესვე მოითხოვა დამოუკიდებლობის გამოცხადება.

ჟორდანიას ამ წინადადების წინააღმდეგ წავიდა, რადგან ამიერკავკასიის სეიმის თვითღამდამდე საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება გამოიწვევდა გართულებებს, რაც სავსებით ლოგიკურად გამოიყურებოდა. ჟორდანიას წინადადება არ მიიღეს და ჩატარდა კენჭისყრა – როდის გამოცხადებულიყო დამოუკიდებლობა – იმ დღეს თუ მეორე დღეს. პირველ წინადადებას 6-მა წევრმა დაუჭირა მხარი, მეორეს – ოთხმა.

გადაწყდა, იმ დღესვე გამოცხადებულიყო დამოუკიდებლობა, მაგრამ ახლა ჟორდანიამ განაცხადა, რომ იგი პასუხისმგებლობას იხსნიდა მოსალოდნელ შედეგების გამო. საკითხი სულ სხვა გარემოებამ გადაწყვიტა – აღმოჩნდა, რომ დამოუკიდებლობის აქტი შემუშავებული არ იყო და იმ დღეს ვერ იქნებოდა წაკითხული. ნ. რამიშვილის წინადადებით გადაწყდა, რომ მეორე დღეს, დილით 10 საათზე, ჩატარებულიყო სეიმის სხდომა, ხოლო საბჭო შეკრებილიყო 12 საათზე.

შემდეგ განიხილეს სხვა საორგანიზაციო საკითხები, სამინისტროების რაოდენობა და მინისტრების კანდიდატურები. ბოლოს განხილულ იქნა დამოუკიდებლობის აქტის პროექტი. კამათში გამოირკვა, რომ პროექტში უნდა გაეთვალისწინებინათ გამოთქმული წინადადებები, ხოლო საბოლოო ვარიანტი უნდა დაეხუსტებინა ნოე ჟორდანიას. აღმასრულებელმა კომიტეტმა წარმოადგინა ეროვნული საბჭოს 26 მაისის სხდომის დღის წესრიგისა და დადგენილების პროექტი. კრებამ 11 საათსა და 30 წთ-ზე დაასრულა მუშაობა.

1918 წლის 26 მაისი დაიწყო ამიერკავკასიის სეიმის სხდომით, 12 საათსა და 40 წთ-ზე, ნიკოლოზ (კარლო) ჩხეიძის თავმჯდომარეობით. სხდომის დღის წესრიგში იდგა ერთი საკითხი – საზავო მოლაპარაკების მიმდინარეობა და „მასთან დაკავშირებული გადამწყვეტი ნაბიჯი, რომელიც სეიმის დღევანდელმა სხდომამ უნდა გადადგას“, – განაცხადა ჩხეიძემ და განმარტებისათვის სიტყვა გადასცა „პირველი მინისტრის მოადგილეს“ ნოე რამიშვილს. მან აღნიშნა, რომ ბათუმში ჩატარდა მოლაპარაკებისადმი მიძღვნილი მხოლოდ პირველი და უკანასკნელი სხდომა, რომელზეც ოსმალეთის დელეგაციამ ფაქტობრივად წამოაყენა ულტიმატუმი, რომ ბრესტ-ლიტოვსკის ზავის პირობები აღარ იყო სავალდებულო.

შემდეგ ირაკლი წერეთელმა აღნიშნა, რომ ამიერკავკასიის ერთიანობა აღარ არსებობს. მისი ერთი ნაწილი ოსმალების მიერაა დაპყრობილი, ხოლო მეორე ნაწილი – ადერბაიჯანი, ამიერკავკასიას ჩამოშორდა. ასეთ ვითარებაში ამიერკავკასიის ერთობა აღარ არსებობს და სეიმი უნდა დაიშალოს, ხოლო

საქართველომ, რომელიც ჯერჯერობით დაპყრობილი არ არის, თავის დასაცავად თავისი სახელმწიფო უნდა შექმნას.

სეიმის წევრთა უმრავლესობამ მხარი დაუჭირა და მიესალმა კიდევ ქართველი სოციალ-დემოკრატი ლიდერების მოთხოვნას და გადაწყვეტილებას. „არ შეგვიძლია არ მივესალმოთ ერის გადაწყვეტილებას და ჩვენ პრინციპულურად თანაუგრძნობთ ამ გადაწყვეტილებას“, – განაცხადა აზერბაიჯანული პარტია მუსავატის წარმომადგენელმა რუსტამბეკოვმა. მუსლიმანთა სოციალისტური ბლოკის წარმომადგენელი მაღალაროვი მიესალმა საქართველოს დამოუკიდებლობას. დაშნაკმა ხანატუროვმა ყველაფერი კარგი უსურვა ქართველ ხალხს.

სხდომის დასასრულს სეიმის უკვე ყოფილმა თავმჯდომარემ ნიკოლოზ ჩხეიძემ ამიერკავკასია სეიმი თვითდაშლილად გამოაცხადა: „მამასადამე, სეიმი უარს ამბობს თავის უფლებებსა და რწმუნებაზე და თავს დაშლილად აცხადებს“. ამიერკავკასიის სეიმის უკანასკნელი სხდომა შუადღის 3 სთ-სა და 40 წთ-ზე დამთავრდა.²⁴

ამის შემდეგ, 1918 წლის 26 მაისის დღის მეორე ნახევარში, 4 საათსა და 50 წთ-ზე, შეიკრიბა საქართველოს ეროვნული საბჭო, რომელმაც საქართველოს დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. ნოე ჟორდანიამ წაიკითხა საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი და გამოაცხადა დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობის შემადგენლობა, რომელიც ეროვნულმა საბჭომ ერთხმად დაამტკიცა.

საქართველოს ეროვნული საბჭოს სხდომის დამთავრების შემდეგ, აწ უკვე მთავრობის თავმჯდომარე ნოე რამიშვილმა მსოფლიოს სახელმწიფოთა მთავრობებს ტელეგრამით აცნობა ახალი დამოუკიდებელი სახელმწიფოს – საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დაბადება.

იმავე დღეს, 19 სთ-სა და 45 წთ-ზე, ამიერკავკასიის ფედერაციული რესპუბლიკის საზავო დელეგაციის უკვე ყოფილმა მეთაურმა აკაკი ჩხენკელმა მიიღო ოსმალეთის დელეგაციის მიერ წარმოდგენილი ულტიმატუმი: „ოსმალეთს შეუერთდეს ნახიჩევანის მაზრა (გარდა ორდუბათისა და მისი მოსაზღვრე მცირე ხაზისა), შამურ-დარალაგეთის მაზრის ნახევარი, ერევნის ნახევარი გუბერნია (ქ. ერევანი სომხეთის ფარგლებში რჩება), ენძიადინის თითქმის მთელი მაზრა (ქ. ენძიადინით), განჯის გუბერნიის დიდი ნაწილი ქ. გან-

²⁴ დ. შველიძე. ამიერკავკასიის სეიმის უკანასკნელი სხდომა. გაზეთი „ახალი ქართული გაზეთი“. 1998. 25 ივლისი.

ჯით და მთელი ახალქალაქის და ახალციხის მაზრები“. გარდა ამისა, ოსმალები მოითხოვდნენ ჯარების გაყვანას რკინიგზის ხაზებიდან. ოსმალეთის მხარე მოითხოვდა, ამიერკავკასიის დელეგაციას 72 საათის განმავლობაში მოეწერა ხელი ულტიმატუმისათვის.

მაგრამ ამ დროისათვის, ე. ი. 26 მაისის 19.45 საათისათვის, ამიერკავკასიის დემოკრატიული ფედერაციული რესპუბლიკა აღარ არსებობდა. არსებობდა საქართველოს დამოუკიდებელი დემოკრატიული რესპუბლიკა. „ამგვართ, – ჩაწერა თავის წიგნში ზურაბ ავალიშვილმა, – ოთხი საათით ადრე, სანამ ჩვენ ოსმალეთის ულტიმატუმს მივიღებდით, ამიერკავკასიის რესპუბლიკა მოისპო. მაშინვე ვადგენ ტექსტს ხალილ-ბეისადმი, რომლითაც ვაცნობებ, რომ მისი ულტიმატუმი, ამიერკავკასიის რესპუბლიკის მთავრობისადმი მიმართული, შეუძლებელია კუთვნილებისამებრ ჩაბარებულ იქნეს, ამიერკავკასიის დაშლისა და საქართველოს დამოუკიდებლათ გამოცხადების გამო“.²⁵

დიდი იყო საქართველოს მოსახლეობის სიხარული, რაც კარგად ჩანს იმდროინდელი პრესის მასალებიდან. სასახლის წინ შეკრებილი დიდძალი ხალხი მოითხოვდა ორატორების გამოსვლას მიტინგზე და ყვიროდა: „წერეთელი“, „ჩხეიძე“, „ლასხიშვილი“. შემდეგ მანიფესტანტების დიდი კოლონა დაიძრა და თბილისის ქუჩებს მოედო. მათ უნივერსიტეტის შენობამდე იარეს და მერე უკან სასახლესთან დაბრუნდნენ. გოლოვინის პროსპექტზე დაიძახა იაშვილმა (აღბათ პაოლომ – დ. შ) – დღეიდან ამ ქუჩას ჰქვია რუსთაველის ქუჩაო.

გაზეთი „სახალხო საქმე“ აცნობებდა მკითხველებს: „ამ სიხარულის ცნაურება იყო ის ხალისიანი მანიფესტაცია, რომელიც მოახდინა კვირა საღამოს, საქართველოს სოც.-ფედ. სარევ. პარტიის მებრძოლმა რაზმმა, როდესაც სასახლის წინ მრავლად თავმოყრილი ხალხის მიტინგი დაიშალა, ჩვენი რაზმი რუსთაველის ქუჩით გაემართა ქალაქის სხვა ქუჩებისაკენ, რომ სიმღერით და ჟრიაშულით ეცნოთ ყველასათვის, რომ აღსდგა საქართველო, საქართველო, თავისუფალი და განახლებული, ზვიადად გაისმოდა ქართული ლაშქრული, ქართველო ხელი ხმალს იკარო“, და სიტყვები „დღე გათენდა დიდებისაო“. ჰვარავდა ხალხის ერთსულოვანი „საქართველოს გაუმარჯოს“, ხოლო სიტყვები „თოფ-იარაღი აისხი დრო მოდის გამარჯვებისაო“.

ყველას ფიქრს გადააფრენდა საქართველოს საზღვრებისკენ, სადაც ჩვენი სახელოვანი ამხანაგები თავდადებით, სისხლით რწყავენ სამშობლოს ყვა-

²⁵ ზ. ავალიშვილი. საქართველოს დამოუკიდებლობა, გვ. 82.

ვილოვან მთა-ველებს და ცეცხლით ხვდებიან მახვილმომარჯვებულ შეუპოვარ და თავხედ მტერს. რაზმი უკან გამოემართა რუსთაველის ქუჩით და შეჩერდა სახელმწიფო თეატრის წინ, სადაც შემოსძახეს ქართული გმირული ჰიმნი, აუარებელი ხალხი ტალღისებრ გადმოეშვა ჩვენი რაზმისკენ და შედეგდა ერთ დიდ მასად. თავმოყრილ ხალხს სიტყვით მიმართა ვ. კოტეტიშვილმა და ეროვნული ზეიმის დროს მოაგონა სმენად გადაქცეულ ხალხს კრწანისის ველი, სადაც უკანასკნელად ამოიგმინა საქართველომ, და დაჰკარგა თავისუფლება. მოაგონა რომ ის კრწანისის ველი დღესაც გმირებს მოითხოვს, რომ ქართულ სისხლში ჩაახრჩოს ჩვენი ეროვნული თავისუფლების მტრები. და შეკითხვაზე ჰფიცავთ, რომ სისხლით დაიცავთ დღეს აღდგენილ საქართველოს, ერთსულოვნად იგრიალა ხალხმა: ვფიცავთო, ნეტავ ახდეს. შემდეგ მანიფესტაცია გაემართა სასახლისკენ. გზადაგზა ხალხი აღტაცებით ხვდებოდა ჩვენ რაზმს, ულოცავდა: „საქართველოს ლაშქარს გაუმარჯოს“.

მანიფესტაცია მივიდა სასახლესთან. შედეგდა აუარებელი ხალხი. აქ სიტყვით მიმართა ქაიხოსრო ქავთარაძემ, მუშათა კავშირის სახელით, ვახტანგ კოტეტიშვილმა. უკანასკნელი ორატორი ხალხმა ხელში აიტაცა, აღფრთოვანება დიდი იყო. სასახლის მოედნიდან მანიფესტაცია გაემართა ერევანის მოედნისკენ, რომლის შესახებაც მიტინგზე გამოითქვა სურვილი, დაერქვას სახელად თავისუფლების მოედანი, აქედან მებრძოლი რაზმი, პარტიის წევრთა თანხლებით, გაემართა პარტიულ კლუბისაკენ.

პარტიის კლუბში გაიმართა საუბარი, თუ რას გვავალებს დღევანდელი დღე, როგორი საქმიანობა გვმართებს და სხვა. კრებამ ფეხზე ადგომით პატივი სცა ბრძოლის ველზე გმირულად დაღუპულ ამხანაგთა ხსოვნას, და კრება დაიშალა. ასე იღლესასწაულა ჩვენმა პარტიამ საქართველოს აღდგომის დღე“.²⁶

დაბოლოს, უნდა დავასკვნათ, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებით დამთავრდა ეროვნული სახელმწიფოებრიობისათვის ბრძოლის მეოთხე ეტაპი – შეიქმნა ახალი დროის საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფო.

დავასკვნით, რომ: საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლა იყო განვითარებადი პროცესი, რომელიც მიმდინარეობდა ხანგრძლივი დროის მანძილზე. ეს პროცესი გადამწყვეტ ფაზაში

²⁶ გაზეთი „სახალხო საქმე“. №243; 440 დღე საქართველოს დამოუკიდებლობაზე, გვ. 440.

შევიდა რუსეთის მონარქიის დამხობის შემდეგ და მოიცავდა ეროვნული მოძრაობის რამდენიმე ეტაპს. ქართული პოლიტიკური ელიტა თანდათანობით ახორციელებდა დამოუკიდებლობისაკენ მიმავალ სტადიებს.

1. რუსეთის მონარქიის დამხობის შემდეგ ინტერპარტიული საბჭო გახდა საქართველოს ეროვნული მოძრაობის ხელმძღვანელი ორგანო. ეროვნული ინტერპარტიული საბჭოს შექმნა და ფუნქციონირება იყო ქართული ეროვნული სახელმწიფოებრიობის მოპოვებისათვის ბრძოლის პირველი ეტაპი, რომელიც მიმდინარეობდა 1917 წლის აპრილიდან პირველ ეროვნულ ყრილობამდე.

2. 1917 წლის ნოემბრიდან, ამიერკავკასიის კომისარიატისა და ეროვნული საბჭოს შექმნით, საქართველოში დაიწყო ეროვნული სახელმწიფოებრიობისათვის მოძრაობის მეორე ეტაპი – პოლიტიკური ავტონომიის ფორმით.

3. 1917 წლის დეკემბერში თბილისის არსენალის დაუფლებისა და 1918 წლის იანვარ-თებერვლის წარმატებული სამხედრო-თავდაცვითი ოპერაციების შედეგი იყო ამიერკავკასიური სახელმწიფოს ფარგლებში საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის მესამე ეტაპის დაწყება, რომელიც საბოლოოდ გაფორმდა ამიერკავკასიის სეიმის დაფუძნებით. რაც ნიშნავდა ამიერკავკასიის დე ფაქტო დამოუკიდებლობას. ამიერკავკასიის სეიმის დე ფაქტო დამოუკიდებლობა თავისთავად ნიშნავდა საქართველოს, აზერბაიჯანისა და სომხეთის დე ფაქტო თავისუფალ ქვეყნებად არსებობასაც. ამიერკავკასიის სეიმი გამოდიოდა როგორც სამი დე ფაქტო დამოუკიდებელი პოლიტიკური ერთეულის გაერთიანება.

4. ამიერკავკასიის დემოკრატიული ფედერაციული რესპუბლიკის შექმნითა და დამოუკიდებლობის გამოცხადებით დაიწყო საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის მოძრაობის მეოთხე – დამამთავრებელი ეტაპი, რაც დასრულდა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებით და პირველი რესპუბლიკის შექმნდევით.

Dimitri Shvelidze

Associate Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

FOR THE HISTORY OF RESTORATION OF STATE INDEPENDENCE OF GEORGIA (MAY 26, 1918)

Summary

The struggle for the restoration of Georgia's state independence was a long process. This national movement had several stages and entered a decisive phase after the overthrow of the Russian monarchy. The Georgian political elite gradually implemented the steps leading to independence and they are as follows:

1. After the overthrow of the Russian monarchy, the inter-party council became the leading body of the Georgian national movement. The creation and functioning of the national inter-party council was the first stage of the struggle for Georgian statehood. Chronological framework of the first stage is April 1917-November 1917.

2. From November 1917, with the creation of the Transcaucasian Commissariat and the National Council, the second stage of the movement for statehood began in Georgia – this was a period of political autonomy for Georgia.

3. The capture of Tbilisi arsenal in December 1917 and the successful defense operations of January-February, 1918 were the start of the third stage of the struggle for Georgia's independence albeit as a part of Transcaucasian state. This was finally formalized with the establishment of the Transcaucasian Diet and achievement of *de facto* independence of Transcaucasia – Georgia, Azerbaijan and Armenia were now *de facto* free countries. Transcaucasian Sejm appeared as a union of three *de facto* independent political units loosely connected with each other as a part of confederal state.

4. With the creation of the Democratic Federal Republic of Transcaucasia and the declaration of independence, the fourth and final stage of the movement for the independence of Georgia began, which ended up with the declaration of independence of Georgia and the creation of the first republic.